

Henry Moreton Stanley.

Spisal Fr. Orožen.

ko si ogledamo obširne Afrike zemljevid, katerega so narisali pred dvajsetimi leti ali pa tudi še pozneje, tedaj zapazimo, da je na njem še velik del osrednje Afrike popolnoma bel in ne najdemo narisanih nì rek nì gorâ, nì mest nì vasij — osrednja Afrika je bila še pred malo leti izobraženemu svetu »terra incognita«. Šele v zadnjih desetletjih spoznavamo bolje to deželo. Natančnejša in zanimiva poročila o deželah tropiškega pása afriškega nam podajajo večinoma angleški, francoski, nemški in portugalski potniki, ki so prepotovali te dežele radi vedoželjnosti ali radi trgovine. Krščanske misijonarje pa je gnala v te dežele nesebična navdušenost, da bi oznanjevali tamošnjim prebivalcem sveto vero ter nesrečnim divjakom izboljšali jako žalostno gmotno stanje.

Tudi mi Slovenci se ponašamo z možem, ki ima velike zasluge za Afriko in čegar ime je bilo tam na najboljšem glasu; to je katoliški misijonar Dr. Ignacij Knoblecher (»Abuna Soliman«), porojen leta 1819. v Škocijanu na Dolenjskem. Potoval je po Bélem Nilu do 4°10' severne širjave ter ustanovil katoliški misijon v Kartumu, na sotoku Bélega in Modrega Nila. Šele od tedaj se je mesto uspešneje razvijalo. Umrl je naš rojak na svojem potovanji v Evropo dné 13. malega travna l. 1838. v Napolji.¹⁾ Njemu tovariš Slovenec Dovjak, ki je umrl v Afriki, sestavil je prvi med omikanci obširne meteorološke opazke o podnebju osrednje Afrike.²⁾

V novejšem času pa ne najdemo zlepa dejanja, ki bi vzbujalo tako pozornost in toliko občudovanje, kakor je Stanleya zadnje skoraj tri leta trajajoče potovanje po osrednji Afriki. Res, železne živce mora imeti mož, ki premaga tolike težave in nevarnosti. Dolgo časa ni bilo nikakih poročil o tem Jazonu devetnajstega stoletja in v obče se je že mislilo, da ga je pokopalo, kakor marsikoga pred njim, ali pogi-

¹⁾ Glej *Khn*, Knoblechers Reise auf dem weissen Nil, Laibach 1851. — Tagebuch auf einer Reise auf dem weissen Nil, Jahrbücher der k. k. Centralanstalt für Meteorologie und Erdmagnetismus. VI, 1854., pg. 529. Ured.

²⁾ Jahrbücher der k. u. k. Centralanstalt für Meteorologie und Erdmagnetismus, VI, 1854 — Dr. J. C. Mitterrutzner, Geographische Notizen aus apostolischen Vicariaten in Central-Afrika, Brixen, 1861. Glej tudi razpravo: *Josef Chavanne*, Central-Afrika nach dem gegenwärtigen Stande der geographischen Kenntnisse, Mitth. d. geogr. Gesellschaft, Wien, 1876, pg. 420. Ured

beljno podnebje tropiškega pása, ali pa človeška roka na nizki stopinji omike živečega divjaka.

Ko so pa zopet došla po dolgem prestanku prva poročila o Stanleyu in njega spremljevalcih v Evropo, napravile so te vesti velikanski vtisek na ves omikani svet. Rêči nam je smeti, da je Stanley prekosil na svojem zadnjem potovanji skozi Afriko vse junake starega veka, o katerih čitamo v različnih pravljičah. Hodil je ta jekleni mož več mesecev skozi pragozde in kraje, v katerih še gotovo ni bilo nobenega belokóžca. Bojeval se je z velikanskimi ovirami, katerim se nikakor ni prej nádejal, akoprem mu ni bil tuj afrikanski svet. Predno pa govorimo o njegovem večkratnem potovanji po Afriki, zanimal bode gotovo kratek životopis Stanleyev.

Henry Moreton Stanley se je porodil leta 1843. v nekem čardaku ob reki Quachita v severni Ameriki. Vzrasel je v velikih gozdovih ob Arkanzu in Missouriji v precêj dobrih razmerah. Oče je imel tam večje posestvo in čuvali so sina zamórski sluge očetovi. Bivanje po gozdih je ojačilo njega živôt. Skoro se je pa naveličal jednako-mernega gozdnega bivanja in bolje mu je ugajalo burno mornársko življenje. Oče se je preselil v bližino Mississippija in dečka je posebno veselila vožnja po veletoku v družbi prostih veslárjev. Ko je leta 1861. nastala vojna med severnimi in južnimi pokrajinami Zjedinjenih držav, stopil je Stanley osemnajstletni prostovoljec v vòjsko Južnih držav, toda sreča mu ni bila mila. Sovražniki so ga ujeli ter ga siloma uteknili v vòjsko Severnih držav, kjer je služil spreten mornár pri mornaríci in tam dosegel častniško mesto. Po sklenjenem míru se je pa odločil za časnikárstvo, ker je bil spreten pisatelj. Leta 1867. udeležil se je poročevalec največjega ameriškega časnika «New-York-Herald» angleške vojne zoper abesinskega cesarja Teodorja, ki je provzročil to vojno radi krutega postopanja proti krščanskim misijonarjem. Stanley je pisal za svoj časopis jako zanimiva poročila o vojni, o deželi in o dnošajih abesinskih. Pozneje je odšel v Francijo in Španijo, kjer se je udeležil naskoka mesta Valencija v vòjski španskih upornikov proti kraljici Izabeli ter pisal poročila «New-York-Herald».

Dné 16. oktobra leta 1869. povrnil se je Stanley iz Valencije v Madrid. Poklical ga je še tistega dné brzojavno v Paris James Gordon Bennet jun., ravnatelj listu «New-York-Herald». V Paris dospevšemu Stanleyu reče Bennet lakonično: «Pojdite v osrednjo Afriko in poiščite Livingstona na moje troške, naj stane, kar hoče!» O slovečem angleškem misijonarji Davidu Livingstonu, ki je meseca sušca leta 1866. zapustil Sansibar in je potoval več let po osrednji Afriki, ni

bilo že dolgo časa nikakih poročil. Ta slavni mož je žrtvoval polovico svojega življenja, da bi odkril osrednjo Afriko.

Predno pa je odšel Stanley na jako trudapolno in nevarno potovanje v osrednjo Afriko, udeležil se je slovesnega otvorjenja Sueškega prekopa dné 17. listopada leta 1869. Prepotoval je Egipet in Turčijo. Iz Carigrada je odplul v Odeso, na polotok Krim, obiskal Kavkazijo in Perzijo. Meseca vélikega srpana leta 1870. došel je v Indijo in od Bombaya se je peljal na otok Mauritius, kjer je vzel v svojo službo mornárja Farquharja, ki je bil domá na Škotskem. S tem in z arabskim kristjanom Selimom, ki mu je služil za tolmača, prišel je dné 26. prosinca leta 1871. v Sansibar.

I.

Stanley najde Livingstona.

V Sansibaru je nakupil za dolgo potovanje potrebnih rečij, najel vodnikov, vojakov in nosácev in se ž njimi prepeljal v mesto Bagamojo, jugozahodno od otoka Sansibarskega. Od Bagamoja je odrinil dné 21. sušca leta 1871. v notranjo Afriko ter imel s seboj 192 ljudi. Šel je večinoma po novem poti, po katerem še ni hodil noben Evropejec in takó odkril mnogo nepoznanega svetá. Imel je s seboj dva dobra konja, ki sta pa v kratkem času poginila. Trpežnejši so bili ôsli, katerih je več gonil s seboj. Pot pa se je kazal vedno trudapolnejši. Težko je bilo hoditi skozi pragozde, ki so bili gostó zarasteni, in le počasi in z velikim napôrom so se pomikali dalje. Srečali so tudi karavano sužnikov, ki so bili uklenjeni na verigi. V Muhalleh je srečal Stanley arabsko karavano, ki je nosila slónovo kost v Sansibar. Od teh ljudi je dobil prvo poročilo o Livingstonu. Selim bin Raschid je bil skupaj ž njim v mestu Udžidži ob Tanganiškem jezeru, kamor je prišel Livingstone opasno bolan. Mimo močno utrjenega mesta Simbawenni, ki je imelo do 3000 prebivalcev, bilo je potovanje nevarno, ker je tamošnja vladarica zahtevala velik davek ter še pozneje mnogo škodovala Stanleyevemu napredovanju. Polotila se je Stanleya tudi afriška mrzlica (mukunguru), katera ga je triindvajsetkrat prijela za njegovega trinajstmesečnega bivanja v Afriki; ali z zmernim življenjem je takó utrdil svoj život, da je premagal tudi to afriško zlo. Poleg drugih nezgod pa je oviralo pomladansko dežévje daljno potovanje. Od dné 23. sušca do dné 30. malega travna je neprestano in močno deževalo, takó da je bila velika ravnina ob reki Wami vsa preplavljena. Vsak dan so morali po več ur neprestano po vodi, nad meter

visoki korakati, in to močvirje je jako oslabilo potnike. Poginile so malone vse živali, katere je imel s seboj. Vojaki in nosači so zboleli in Stanleya se je lotila huda griža. Na daljnem potovanji v deželo Ugogo je ustrelil po spečem Stanleyu njega beli spremljevalec Shaw, katerega je prej odpustil, pa zopet vzel v službo. Shaw je sicer trdil, da ni mislil umoriti gospodarja svojega, kar pa je brez-dvojbeno nameraval; Stanley mu je prizanesel.

Glavna naselbina arabska v osrednji Afriki je Tabora, kamor je dospel Stanley meseca róznika gostoljubno vzprejet od Arabcev. Mirambo, kralj v Ugoweh, zatiral je arabske karavane ter zahteval od njih visok davek. Napadel je potnike s krvoločnimi tolovaji Ruga Ruga imenovanimi. Taka nasilstva so provzročila, da so se Arabci ž njim vojskovali; bôja se je udeležil tudi Stanley z oddelkom svojih spremljevalcev. Ko so pa Arabci naskakovali glavno trdnjavo Mirambovo, obolel je zopet Stanley za hudo mrzlico. Mirambo je premagal svoje nasprotnike, ki so ubežali. Tudi Stanleyevi spremljevalci so pobegnili. Hudo bolni Stanley je bil v veliki nevarnosti, ker mu je samó tolmač Selim ostal zvest. Le z velikim napôrom se mu je posrečilo, da je živ utekel krvoločniku Mirambu. Rešil se je v arabsko vas Mfuto, kamor je dospel o polunoči.

Na daljnem potovanji v Udžidži so trpeli mnogo zaradi težavnega pota in glada. Ker so zamórski vladarji ob navadnem poti zahtevali preveč davka in je Stanley do sedaj že potrošil mnogo blagá, odločil se je za popolnoma nov pot skoz puščavo proti jezeru, da bi se takó izogibal tem zamórskim pijavkam. Dné 7. vinotoka so se mu pa uprli vojaki in nosači ter se branili iti dalje. Dva vojaka sta celó namerila puški na Stanleya, ali on prime v svoji hladnokrvnosti dvocevko in ukaže upornikoma takoj odložiti puški, drugače jih hoče postreliti. S svojo brezozirno odločnostjo je zatrl upor in najhujše hujšakače uklenil v verige. Potovali so zopet delj časa po globokem blatu in močvirji, kjer so bivali levi in leopardi, ki so napadali karavano. Stanley je že mnogo razdal od svojega blagá za živež, še več pa za davek različnim vladárjem, ki so razmerno veliko zahtevali. Zatorej si je najel vodníka, ki bi ga védel ponoči dalje, da bi se izogibal vsem vasém in glavárjem. Strogo je bilo prepovedano govoriti, da bi se ne izdali. Takó so potovali popolnoma tihi ob reki Kanenga ter se izogibali divjim Wahom, kateri bi jih gotovo napadali. Ko je bila karavana najbliže tem naselbinam, začela je žena nekega nosáča brez vzroka neusmiljeno kričati. Vsa družba je bila v veliki nevarnosti, a vražja žena je besno kričala, in sam nje mož jo je

že hotel umoriti, ker bi zaradi krika zamórci zvedeli za karavano. Ali ko je Stanleyev bič desetkrat zazvižgal po nje hrbtu, utihnila je nesrečna ženska, kateri so zamašili usta z robcem.

Po osemmesečnem potovanji je prišel Stanley v Udžidži, veliko trgovišče ob jezeru Tanganika. Par sto korakov pred vasjo je pričakovalo mnogo prebivalcev še 50 ljudij broječo četo Stanleyevo. Tu je bil tudi prisoten Livingstonov zamórski sluga Susi, katerega angleški nagovor je Stanleya radostno iznenádejal in po katerem je najprej zvédel, da je v bližini Livingstone. Ta slavni potovalec je tri tedne pred Stanleyem došel v Udžidži ves bolan in spehan; odkril je prej mnogo dežel na zahodni stráni Tanganike. Z amerikansko zastavo na čelu je korakala karavana proti Livingstonovemu stanovanju. Stanley se odkrije častitljivemu starčku in ga nagovori:

»Doktor Livingstone, kakor mislim«!

»Dà!« reče óni prijazno se smehljaje in se odkrije.

Oba sta se zopet pokrila ter si srčno segla v roke in Stanley nadaljuje: »Bogú bodi hvala, doktor, da mi je usojeno Vas videti!«

Livingstone: »In jaz sem vesel, da Vas morem tu pozdraviti«.

Livingstone predstavi arabske svoje prijatelje Stanleyu in se potem ž njim dolgo pogovarja o različnih novicah, kajti že več let ni dobil poročil iz Evrope. Čudi se velikim dogodkom zadnjih let ter pripoveduje o svojem potovanji. Stanley je shranil za sestanek z Livingstonom steklenico šampanjca in mu napil na zdravje. Prinesel mu je s seboj mnogo pisem od njegove rodovine. Livingstone je že zelo pogrešal najnavadnejših rečij in se je bal, da bode moral prosjačiti pri Arabcih. Akoprem ni prinesel Stanley s seboj več obilo blagá, bilo ga je vender še toliko, da je zadoščalo obema za več mesecev. Bivala sta skupaj od dné 10. listopada leta 1871. do dne 14. sušca l. 1872. Srečno skupaj živěč mnogo srečnih dnij, pripravljala sta se na vožnjo po jezeru Tanganika. Osemindvajset dnij sta se vozila po jezeru, prebila marsikatero nevarnost ter preiskavala severno obréžje, da bi odkrila jezerski odtok. Mislila sta, da mora jezero radi podolgaste oblike imeti odtok na severnem ali južnem konci. Našla sta tudi na severu reko Rusizi, ki teče po široki ravnini in se izliva v vilastem ustji v jezero. Ker je pa ustje te reke gostó zarasteno s pápyrom in travo, bilo jima ni možno dalje v reko prodirati in vrnila sta se, ne da bi našla jezerski odtok.

Dné 13. grudna sta se zopet vrnila v Udžidži. Livingstone je začel pisati pisma svoji rodbini in prijateljem ter je spisal v svoj dnevnik vse dogodke zadnjih mesecev; odločil se je, da spremi

Stanleya v Unyamyembe. Vozila sta se v dveh ladjah ob vzhodnem obréžji nekaj dnij proti jugu. Večina spremljevalcev je pa šla peš za njima na obrežji. Ko sta zapustila jezero, krenila sta proti vzhodu večinoma skozi puščavo. Skupno sta prepotovala prostorno dolino plôvne reke Malagarazi, ki je pa bila s pápyrom in gosto travo močno zarastena. Pot je bil jako težaven, in Livingstone je imel zaradi trudapolnega in mučnega potovanja noge otekle in krvave.

Odpočila sta se v Unyamyembe, kjer je imel Stanley prostorno hišo v porabo. V njega odsotnosti je izginilo mnogo blagá iz Stanleyeve hiše. Po odhodu v Udžidži je zapustil namreč del svojega blagá tu pod nadzorstvom stražnika, ki se je pa kolikor možno sam okoristil. Stanley se je pripravljaj na odhod v Sansibar, Livingstone pa je zopet pridno pisal pisma svojim otrokom. Večkrat so ja obiskavali Arabci iz Tabore ter jima izkazovali veliko gostoljubnost. Stanley je zapustil Livingstonu mnogo sukna, biserov in žíce (drotá), katere reči naméščajo v teh deželah denar. S tem bi lahko izhajal nekaj let; pogrešal pa je drugih važnih rečij, katerih se ne dobí v osrednji Afriki. Poleg pisem je Stanley tudi s seboj vzel Livingstonov dnevnik, da ga izročí otrokom njegovim. Livingstone pa ni hotel prej zapustiti Afrike, dokler ne izvrši popolnoma svoje naloge. Prav težka je bila ločitev, ko sta bila štiri mesece in štiri dni skupno prebila.

»Z Bogom, doktor, dragi prijatelj!« —

»Z Bogom!«

Pač nista mislila, da se ne bodeta več videla. —

Tudi na povratku je Stanley mnogo trpel zaradi hudega dežévja v Makata-dolini in videl je, kakó velikansko škodo sta provzročila povódenj in strašen vihar. Prej imenovano mesto Simbawenni je bilo skoraj popolnoma razdejano. Potovanje skozi močvirje je trajalo petnajst dnij in srečno je zopet došel v Bagomojo. Na vsem potovanji mu je umrlo osemnajst ljudi. Našel je tu Livingstonovega sina Osvalda, ki je nameraval iti iskat očeta, ali opustil pozneje to namero. Dné 7. vélikega travna leta 1872. prišel je Stanley zopet v Sansibar in od ondod se prepeljal v Evropo. Shujšal in izpremenil se je pa takó, da ga ni bilo več poznati.

Pred odhodom iz Sansibara je Stanley sestavil karavano, ki je prinesla Livingstonu mnogo nujnih rečij dné 12. vélikega srpana leta 1872. v Unyamyembe. Livingstone je nastopil dné 25. vélikega srpana leta 1872. novo potovanje do jezera Bangweolo (izvir Kongov). Potoval je ob jugovzhodnem obréžji Tanganiškega jezera in okrog južnega konca v deželo Cazembe, kjer je obhodil severno, vzhodno in

južno obréžje jezera Bangweolskega. Dné 1. vélikega travna leta 1873. pa je umrl slavní potoválec v vasi Čitambo za hudo grižo. Leta 1874. prišel je angleški poročnik Cameron na Tanganiko z mnogim blagom in s pomočjo za Livingstona. Našel ga je sicer ob jezeru, ali — mrtvega! Livingstonovi zvesti sluge, sosebnó Susi, prinesli so pokojnika do vzhodnega obréžja, od koder se je truplo prepeljalo na Angleško in dné 18. malega travna leta 1874. položilo k počitku v Londonu v westminsterski opatiji, kjer Angleška pokopuje najslavnejše svoje sinove.

Od leta 1873. do 1874. udeležil se je Stanley angleške vojne proti kralju Ašantijev v Afriki. V spremstvu angleškega vojskovodje Wolseleya je šel na »Zlato obréžje« in bil potem prisoten v vseh bitkah. Napósled so premagali Angleži Ašantijevce in jim razrušili stólnó mesto. Velezanimiva so poročila, katera je pošiljal o tej vojni svojemu časniku. Povrníl se je v London in se tam prav resno pripravljál, da bi nadaljeval slavnega Livingstona delo. Z veliko marnostjo je prebiral drugih znamenitih potovalcev poročila o notranji Afriki.

(Dalje prihodnjič)

Vzdúh in njega vpliv na človeško zdravje.

Spisal Jožef Rakež.

Tedina stvar, ki se nam v sedanjem časi še podaje »gratis« na zemlji naši, ta je vzdúh ali zrak. Vse druge le količkaj važne reči so že preobložene s posrednimi in neposrednimi davki. V večjih mestih treba dandanes plačevati ne samó vsakdanji kruh, nego tudi vodó, poulično luč in marsikaj drugéga, o čemer stanovník na deželi nima niti pravega pojma. Mnogokdo, ki motri vse s površnega stališča, utegne torej misliti, da je vzdúh izvéstno neka nepotrebna in ničvredna stvarca; saj ga še niti ne vidimo. In vender je vzdúh navzlic res nekamo čudnemu preziranju od strani finančnega ministra in njega organov — prvi in neobhodni uvét sleharnemu organskemu življenju. Brez zadostne množine

Dné 4. vélikega travna v jutro sem dobil telegram iz Ljubljane, ki mi je naznanil Jurčičevo smrt, smrt možá, katerega prerano izgubo je bridko čutil ves národ in ki ga še danes pogrešamo, ker za dr. Bleiweisom nikdo ni užival toliko avtoritête med Slovenci, nego Jurčič. »Vzet nam je bil«, kakor Stritar pôje, »v najboljši nadi.«

»In vender tvoj spomin nikdar ne mine,
Hvaležen bode véčno ti Slovén;
Zapisan v zlato knjigo domovine
Ti svetiš poleg prvih se imen;
Nevénljiv venec glavo ti obdava,
In mi hvaležno te slavimo: Slava!«

Henry Moreton Stanley.

Spisal Fr. Orožen.

(Dalje.)

II.

Potovanje povprečno skozi Afriko (leta 1874 do leta 1877).

uredništvu londonskega časnika »Daily Telegraph« je bilo nekega dné leta 1874. živahno posvetovanje o nadaljevanji Livingstonovega dela. Mlad mož, majhne, toda močne postave, bistrih očij in od tropiškega solnca ogorelega lica je govoril posebno živahno. Bil je to Stanley, katerega sta potem imenovani »Daily Telegraph« in ameriški »New-York-Herald« odposlala na svoje troške v Afriko, da bi dovršil od slavnega Livingstona pričeto delo.

S tremi spremljevalci in petimi psi je šel na mórje in dospél v Sansibar dné 15. vélikega srpana leta 1874. Vzel je s sábo tudi ladjo »Lady Alice«, katere prednost je bila, da se je dala razložiti v posamezne dele. Ladja je bila nad 12 m dolga, skoraj 2 m široka in 76 cm globoka. Najprej si je nakupil za potovanje važnih rečij kakor steklenih biserov, ki služijo pri kupčiji v osrednji Afriki za drobíz; platenine, tkanine in rmenega drota, kar nadomešča naš srebrni in zlati denar. Takoj si je izbral tudi tiste Vangvana in zamórce, ki so ga

spremljali na prvem potovanji, ali se pa udeležili zadnje Livingstonove ekspedicije. Odpotoval je dne 12. listopada leta 1874. iz Sansibara v Bagomojo. Ko je zapustil to mesto, imel je 356 ljudij; marsikateri nosač je tudi s sabo vzel svojo ženo in svoje dečke. Šel je početkom znano mu pot skozi dolino reke Vami in se potem obrnil proti severu v dolino reke Šimiju in je prišel do južnega zaliva jezera Viktoria Njanza.

Tukaj je pustil večino svojih ljudij pod nadzorstvom dveh Angležev. Sam pa je odrinil z malim oddelkom na svojo ladjo »Lady Alice«, plúł ob vzhodnem jézerskem obréžji in našel velike pritoke, ki se izlivajo v jezero, tekoči od góre Kilima-Ndjaró. Nekateri rodovi so mu bili prav sovražni, drugi so ga pa prijazno vzprejeli, osobito ob izlivu reke Nila iz jezera. Z izredno gostoljubnostjo ga je vzprejel Kabaka Mtesa, mogočni vladar v Ugandi ob severozahodni stráni jézerski. Razpostavil je Stanleyu na čast ob obréžji več sto izbranih vojakov, ki so ga pozdravljali s streljáním. Že prej leta 1862. obiskal ga je sloveči potovalec Speke, ki ga slika pravega krvoločnika, in sedaj — Stanley je poln hvale o njega kreposti ter ga nam opisuje kot dobrosrčnega možá. Pri Mtesi je našel francoskega potovalca Linanta de Bellefonds, ki je nekaj dnij pozneje prišel družábnik Gordonove ekspedicije po Nilu nizdolu. Stanley se je jako priljubil Mtesi in moral mu je obljubiti, da se vrne z vso ekspedicijo. V to svrho mu obljubi Mtesa svojo pomoč in mu privoli 30 ládij v porabo. — Stanleyu se je mudilo in ni čakal obetanih ládij, nadejé se, da dojdejo skoro za njim. Ker pa niso priplule ladje o pravem času, pripetile so se mu marsikateré nezgode. Divjaki ob obréžji so strastno napadali ladjo s svojimi čolni in streljali s pušícami na ekspedicijo, da si je jedva otel Stanley življenje. Večkrat je vihar takó razburkal jézerské valove, da se je ladja malone potopila. Premagal je le z veliko težavo vse ovire in srečno dospél zopet v Kageghji, kjer je bil prej pustil svoje ljudi.

Nemilo ga je užalostila vest, da je v tem umrl njega zvesti evropski spremljevalec Frederik Barker. Nakupil si je mnogo žita, riža in potrebnih ládij in se ukrcal z vsemi spremljevalci, da bi se vrnil v Ugando plovéč ob zahodnjem obréžji. Vozili so se tudi ponoči. Ker pa je bilo več ládij prav slabih in preobloženih, jele so se nekatere potápljati. Nastala je velika zmešnjava in nesrečniki so klicali na pomoč. Stanleyevi bistrovidnosti in hladnokrvnosti se je posrečilo rešiti vse. Ko je popravljál poškodovane ladje, sprli so se Vangvana med sabo ter jednega ubili. S krepko palico pa jih je zopet pomiril.

Nekaj dnij potem so priveslali do otočja Bumbireh, v čegar obližji so živeli jako divji zamórci. Tukaj se je tudi združil z nekaterimi ladjami, katere mu je poslal Mtesa. Stanley pošlje nekaj ljudij na suho, da bi mu nakupili živeža. A zamórci so jih nekaj pobili, druge pa hudó ranili. Da bi se maščeval, odrinil je z vsemi ladjami proti obréžju. Sedaj ukaže strelcem jedenkrat ustreliti, kar se zamórci razpršé, ali hitro se zopet približajo sovražniki pripravljeni na bój. Ker so pa spoznali silno moč strelnega prahú, torej so se končno pomirili.

Ko je Stanley zopet dospél v Ugando, vzprejela ga je prav sijajno částna straža, katero mu je poslal Mtesa. Ta se je ravno pripravljaj na vojno s sosednimi Vavuma, katerih glavna trdnjava je bila na bližnjem jézerskem otoku. Ker tedaj ni bilo dobiti voditeljev do jezera Muta Nzige, udeležil se je Stanley te vojne kakor gost sultanov, ki je imel 150.000 vojakov, 50.000 žénskíh in prilično toliko sužnikov in otrók s sábo. Srečno se je počela vojna, ali sovražniki so se krepko branili in večkrat tudi premagali Mteso in le Stanleyevi prekanjenosti se mu je bilo zahvaliti, da se je srečno končala vojna. Stanley je pridobil vladarja za kristijansko véro in skoro so prišli protestantovski in katoliški misijonarji v deželo.

Prav srčno se je poslovil od gostoljubnega Mtese, ki mu je še v spremstvo dal nad 2000 móž, da bi ga branili v sovražni deželi Unjoro. Stanley je nameraval prepotovati deželo med jezeroma Viktoria Njanza in Albert Njanza. Načelnik Mtesovih vojakov pa je napravil Stanleyu mnogo sitnostij in ga ni zadostno podpiral in se končno branil dalje ga spremljati. Dosegel torej ni svojega namena in moral se je vrniti od jezera Lutu Nzige (zahodno od Viktoria Njanza) zopet v Ugando. Mtesa je kaznoval nepokornega poveljnika in ponudil Stanleyu 60.000 vojakov, ki bi ga spremljevali na prejšnjem poti. A Stanley je hvaležno odklonil to kraljévo ponudbo, ker je izpremenil prvotni svoj načrt.

Na zahodni stráni jezera Viktoria Njanza je našel veliko reko Kagera, ki teče skozi sedemnajst manjših jezer in se izliva v Viktoria Njanza. Prej je že odkril jezero Lutu Nzige, ki méri kakih 100□ milj. To jezero se razprostira kakor Tanganika od severa proti jugu. Šele na četrtem potovanji je Stanley dočgal, da ima jezero svoj odtok proti severu v jezero Albert Njanza. Od jezera Viktoria Njanza se je napotil proti jugozahodu do jezera Tanganika. Mudil se je nekaj časa pri prijaznem kralji Rumanika v Karagvi. V deželi Usui je morila prebivalce velika lakota. Stanley se je otrešel pretiranega davka, katerega so zahtevali glavárji, in je brzo potoval proti jugovzhodu. Tukaj je določil razvódje med jezeroma Viktoria Njanza in Tanganika.

Potovati je moral skozi deželo krvoločnega kralja Miramba, zoper katerega se je vojskoval v zvezi z Arabci na svojem prvem potovanju v Udžidži. Povedali smo že, da si je tedaj le s skrajnim napôrom rešil življenje. Sedaj pa ga je Mirambo sam obiskal z izrečno željo, da se spoprijateljita. Stanley mu vrne poset in oba skleneta prijateljstvo in se krvno pobratita na nastopni način: Sédeta na slamnato preprogo, obrednik ureže oba v desno nogo, vzame iz rane krvi, dene Stanleyeve krvi v Mirambovo rano in obratno; potem pa rêče: »Če bi jeden vaju rušil sklenjeno bratovstvo, požrè ga naj lev, kače naj ga ostrupé, žolč naj se izlije v njega živež, zapusté naj ga prijatelji, puška naj mu razpóči v rokah in naj ga rani in vse zlò naj se mu pripetí, dokler ne umrje.« Prav prísérno sta se poslovila, in Miramba je spremil svojega pobratima iz mesta Serombo.

Jako previdno je potoval skozi deželo zloglasnih Vatuta. V vási Zegi so ravno hoteli usmrtiti ujetega sovražnika, kateremu pa je Stanley otel življenje. Obrnil se je dalje proti zahodu v znano mu mesto Udžidži, kamor je dospél dné 27. vélikega travna leta 1876. srčno vzprejet od svojih arabskih prijateljev. Z marsikaterimi težami se boreč je objadral jezero, kolikor ga nista že prej preiskala z Livingstonom. Od Udžidži se je peljal čez jezero ter krenil v zahodnji smeri v deželo Manjema, kjer je bival Livingstone pred svojim sestankom s Stanleyem. Proti malemu številu potnikov so sicer te dežele prebivalci divji, ple-naželjni ljudožrci in truplo ubitega človeka je posebno slastna hrana gôzdnim prebivalcem v Manjemi; večje tolpe si pa ne upajo napasti. Določil je vzhodno mejo kongiškega porečja in se napotil v dolino reke Kongo.

Pri selu Njangve je dospél do veletoka Kongo, katerega imenujejo tamošnji prebivalci »Luálaba«. Tukaj je sklenil pogodbo z glasovitim arabskim trgovcem Tippo Tib (Hamed bin Mohammed), kateri ga je spremljal s četo 700 móž do »Stanley-Falls« blizu ravnika. Dné 5. listopada leta 1876. je zapustil Stanley Njangve. Kakó velikanske težave in nevarnosti so ga čakale! Zaupal je pomoči božji in odrinil v črno gôzdno temoto v pragozd Uregga. Potovanje je bilo jako trudapolno in Tippo Tib se je hotel vrniti, a posrečilo se je Stanleyu, da ga je še spremljal dalje. Ko se zopet približajo veletoku, dospó v vas Kampunza. Na obeh stranéh ceste je bilo v dvéh vrstah nataknenih 186 človeških glav. Bili so tedaj med kanibali (ljudožrci). Stanley se je potem vozil po reki Kongo, kjer je bilo mogoče; največ ekspedicije ga je spremljalo po suhem. Prebivalci ob obrézji so ga večkrat napadali ter mu niso hoteli prodajati živeža. Vási so bile prazne, le dvojá

vrsta na drogéh natakñjenih človeških glav je pričala, da tu prebivajo kanibali. Hudó so ovirale voñño mnogoštevilne brzice in gosti slapovi in večkrat so morali po suhem nositi ladjo. Tudi druge nezgode so se množile. Hude bolezni, kakor osepnice, griža, plućnica in mrzlica so vsak dan pokončale po več ljudij. — Mirno je zopet plavala ladja blizu obréžja, kar prestraši vse glasen krik. Za grmovjem skrit divjak je ustrelil z otrovano puščó jednega Stanleyevih ljudij v prsi. Zdajci se je prikazalo mnogo divjakov in iz bližine so letale pušice na ladjo. Stanley je stopil na suho s svojimi tovariši in svoj tabor kolikor mogoče utrdil. Kar se vname hud bój. Prav besno so divjaki v velikih tolpah naskakovali utrdbo, a obleganci so se krepko branili s puškami. Tudi ponoči niso mirovali. Ne daleč od tabora je bilo več vasij sredi rodovitnega polja. Druzega dné si je prisvojil Stanley jedno vas. Zdajci se zopet vname ljut bój, ki je trajal ves dan. S pravim obupom se je vojskoval; prav junaško so napadali divjaki z reške strani tabor ne meneči se za pogubonosne puške Stanleyevih strelcev. Položaj je bil jako opasen. Kar pride Tippo Tib s svojo karavano iz gozda, in divjaki pobegnejo. Ukrotil pa jih je Stanley šele s tem, da jim je ponoči zvijačno vzel vse ladje. Nato so se pomirili divjaki; 24 ladij je kupil od njih, 15 pa jim jih je vrnil.

Dné 26. grudna leta 1876. poslovil se je Tippo Tib od Stanleya in se zopet vrnil v svoj prejšnji kraj. Predno je napočila zora druzega dné, ukrcał se je Stanley z možmi, ženami in otroki — vseh skupaj 149 ljudij. Ob bregu so stali Tippovi ljudje in še zapeli v slovo dosedanjim svojim tovarišem. Stanley je stal v svoji ladji ter opazal svoje ljudi. Skoraj vsi so ihteli in se jokali, potrti od žalosti in skrbij. Neprestano je nosil brzi tok Kongov ladje naprej — v nepoznani svet.

Zadnja tretjina Stanleyevega potovanja po notranji Afriki je kós novodobne martyrologije in slavni mož ostane zapisan v véliki knjigi novoveških mučenikov, ki so trpeli za znanstvo. Že druzega dné po odhodu Tippovem so se zbrali divjaki ob reškem obréžji in naznañjali z bobnanjem, da se bližajo tujci.

»To je naša reka, če se hitro ne vrnete, hočemo vas vse požreti; mnogo mesá bomo dobili!« kričali so. Streljali so in jedva se je izognil Stanley kopju, ki je frčalo mimo njega v vódo. Za nekaj časa so pa puške ukrotile divjake. Umeknili so se sicer, ali obljubili, da se povrnejo druzega dné ter da vzmó vsem tujcem glave.

»Jutri bode velika pojedina in spekli vas bomo na rañnji!« bile so tolažilne besede divjakov na Stanleyevo prijazno prigovarjanje.

Le težko se je izmuznil iz te nevarnosti. Na daljnem potovanji je pa našel tudi zamórcce, ki mu niso bili toli sovražni in mu odsvetovali daljno vožnjo po veletoku.

Po jako hudem dvadnevem bóji, v katerem je imel Stanley samó 47 s puškami oboroženih móž zoper mnogoštevilne divjake, ki so branili vsako drevo v pragozdu, prišel je do prvega slapa. Vožnja po reki je bila nemogoča. Do ravnika, kjer potem Kongo teče v severozahodni smeri, je sedem slapov in te je imenoval naš mučenik »Stanley-Falls« (Stanleyevi slapovi). Dolgih 22 dnij so se borili z obupnim naporom zoper velikansko reko. S sekirami so morali napraviti tir v pragozdu, da so vlačili po suhem ladje okoli slapov. Ljudje so stekali zaradi velike teže, a divji Bahumi so jih vedno besno napadali. Le malo je napredovala ekspedicija. Vaške ulice so bile okrašene s človeškimi glavami in na smetiščih so ležale človeške kosti, kar je jasno pričalo o kanibalizmu stanovnikov. Stanley je tedaj jako previdno postopal. Kar mu dojde zjutraj poročilo, da so divjaki ponoči prostor okrog šatora prepregli z močno mrežo ter sedaj čakajo v zasedi. Stanley odpošlje oddelek, da razreže mrežo. Divjaki jih vzprejmó z ostrimi pušicami, ali puške jih zopet ukroté. Kakor je Stanley zvedel od jetnikov, prežali so divjaki v zasedi, da dobé človeškega mesá. Oni pojedó vsacega ujetega tujca, pa tudi svoje žene in svoje starčke.

Po mnogih in ljutih bojih s sosednimi zamórci je prišel do velikega pritoka Aruwimi, ki se izliva v Kongo, tekoč od zahodne strani jezera Albert Njanza. Tu ga je ustavilo močno ladjevje obstoječe iz 45 večjih ládij. Prav besno so napadli zamórci Stanleya.

»Tovariši, bodite trdni kakor železo, pobegniti nam ni mogoče, samó puške nas morejo rešiti«.

S temi besedami je navduševal svoje ljudi. Bojevali so se 14 ur, v jedni roki držali puško ali pa sulico, v drugi pa veslo. Zamórci so jih preganjali kakor divje zverí. Od izliva reke Aruwimi teče Kongo proti severo-zahodu in potem v jugozahodni smeri proti morju. Nekateri razrodi so ga navidezno prijazno vzprejeli, a potem zavratno napadali. Ondotni zamórci so bili že oboroženi s puškami in tik Stanleyeve glave je frčala pogubonosna kroglja, ki je zadela zvestega spremljevalca.

Naš junak se je izkušal v dvaintridesetih bitkah z divjimi zamórci, predno je dospel do »Stanley-Pool,« kjer se reka razširja jezeru jednaka. Neizrečne težave so zopet provzročile na veletoku brzice in slapovi, katerih je nad 30 in jih je Stanley imenoval slavnemu prijatelju in predniku na čast »Livingstonovi slapovi«. Od gladú, različnih boleznij in mnogih bojov utrujeni, morali so vlačiti ladje čez

strme goré in globoke prepade. Izgubil je več ladij in ljudij. Stesali so si nekaj novih ladij. Nedostajalo je živeža in obuvala. Stanley je imel popolnoma razdrapane čevlje, mnogo je trpel po nevarnih žuželkah ter imel otekle noge. Kjer je bilo mogoče, izpustili so zopet ládje v Kongo. Z grozno hitrostjo je plula Stanleyeva ladja po veletoku proti slapu in vse se je čudilo, da ni zdričala v strašni prepad. V kratkem času je bil dvakrat na svoji ladji v smrtni nevarnosti. Težave so pa bile takó velikanske, da je ekspedicija prepotovala v 37 dneh samó $8\frac{1}{2}$ milj. Izgubil je med drugimi na tem poti zvestega in zadnjega evropskega spremljevalca Franka Pockocka, ki je utonil v deročih valovih. Neprestane težave in grozne muke pa so toli vplivale na ekspedicijo, da se je uprl velik del njegovih spremljevalcev ter pobegnil nazaj na planoto — v gotovo pogubo. Stanley je uvidel veliko nevarnost in obvestil glavárje sosednih vasij, ki so mu pripekljali vse begune uklenjene. Prosili so ga odpuščanja in on jim je prizanesel. Ovire so pa bile takó grozne, da je ekspedicija prepotovala v enem mesecu samó tri četrť milje in rabila za 19 milj 131 dnij. Po devetmesečnih mukah in silnih težavah je zapustila ekspedicija veletok, da prehodi peš zadnji del do morja. Nesli so zvesto spremljevalko »Lady Alice« na planoto, položili jo na visoko skalo ter se ločili od nje. Na planoti je ustavil Stanleya tamošnji kralj in zahteval za davek steklenico ruma, katerega Stanley že zdavnaj ni več imel; saj mu je pošel najpotrebnejši živež.

»Tu je rum za njega«, reče Uledi, Stanleyev zvesti krmár, in zasmolí Njegovemu črnemu Veličanstvu táko krepko zaušnico, da je kralj kar padel na tla, potem se pa hitro pobral ter odnesel pete. Stanley je poslal v primorsko mesto Boma nekaj svojih ljudij, ki so mu pozneje prišli naproti z živežem, kajti ekspedicija je grozno trpela od gladá. V mestu stanujoči Evropejci so mu prišli naproti in ga slovesno vzprejeli. Bil je 999. dan po odhodu iz Sansibara, ko je dospél do Atlantiškega mórja. Stanley je pozdravil z isto radostjo morje, kakor nekda j Ksenofont z vzklikom »θάλαττα, θάλαττα«, ko je prišel čez snežnike ropázeljnih Karduhov potujoč z ostanki »10.000 Grkov« do mórja. Izpolnil je še zadnjo dolžnost in peljal po morji okrog Afrike zveste svoje spremljevalce nazaj v Sansibar. Bilo jih je od 356 samó še 108, katere je bogato obdaril. Skrbel je pa tudi za rodovine pone-srečenih spremljevalcev. Prišel je čas ločitve in prav prísérčno je bilo slovo. Stanleyevi ljudje so stali ob obali in ko je hotel stopiti v čoln, da bi se peljal do vélikega parnika, odbacnili so čoln in nesli »svo-jega ljubljene ga očeta« po plitvem morji, dokler je bilo mogoče. Srčno

je stiskal vsem roké in milo se mu je storilo, ko se je ukrcal v Evropo.

S svojim drugim potovanjem po osrednji Afriki je rešil Stanley jako važno vprašanje gledé Kongiškega porečja. Livingstone in Cameron sta našla izvir veletoka Kongo v jezeru Bangweolo; Nachtigal, Schweinfurth in Junker so po nekoliko določili severno njegovo porečje. Kar sta Speke in Grant poskušala, dokazal pa je Stanley, ki je odkril ves veletok Kongo do izliva v morje. Poleg odkritja Amerike in Avstralije je to najvažnejša pridobitev na zemljepisnem polji in po pravici imenujemo slavnega potovalca »afriškega Kolumba.«

(Dalje prihodnjič.)

Peter Podreka.

Beneško-slovenski rodoljub in pesnik.

Spisal Zamejski.

obena slovenska pokrajina ni takó malo znana in takó zanemarjena, kakor je Beneška Slovenija. Slovenci jo komaj poznajo po imeni, dasi je za mejo čez 30.000 bratov, katerim je treba prižgati luč národnosti, da se ne pogubé in da ne tavajo dalje v temi nevednosti in, skoraj bi rekel, barbarstva; saj jim Italijani s svojo slavno kulturo nič ne pomagajo, ker ogromna večina italijanščine ne razume.

Toda tem érticam ni govoriti o žalostnem razmerji beneških Slovencev, pač pa postaviti majhen spomeník odličnemu móžu, jednemu ónih preredkih domoljubov, ki se brigajo, več ali menj po zmožnosti in po oduševljenosti, za izboljšanje tega razmerja in za preporod pozabljenega beneško-slovenskega ljudstva: možje toliko vrednejši priznanja in slave, ker takim biti pri nas ni lahko iz več razlogov, med katerimi mnogokrat prvi je popolna nevednost o slovenskih rečeh in težnjah in o Slovencih samih in sploh o slovanstvu, o katerem se pri nas ima večinoma le óno malo negotovih in krivih pojmov, katere nam podajejo knjige in listi italijanski. Pri nas so zavedni Slovenci kàj redka prikazen in se porájajo le po naključji, bodisi po kaki primerni knjigi ali po časniku slovenskem, dobljenem v róke, bodisi tudi

Henry Moreton Stanley.

Spisal Fr. Orožen.

III.

Kongo in ustanovitev Kongiške države.

Slavni potovalec je še bival sredi neznanih krajev osrednje-afriških, ko se je na vabilo belgiškega kralja Leopolda II. zbrala odlična družba znamenitih potovalcev in zemljepiscev dné 12. kimovca leta 1876. v kraljevi palači v Bruselji. Več nego vsi drugi vladarji evropski storil je kralj Leopold II. za zemljepisno znanost ter povabil odlične poznavalce afriške zemljine, da se ž njimi posvetuje, kakó bi se dala osrednja Afrika sistematično raziskavati. Ustanovila se je »mednarodna afriška družba« in izvolila z vzklikom kralja Leopolda II. svojim predsednikom. Nekaj tednov po srečnem zvršetku Stanleyevega drugega potovanja je poslala imenovana družba vinotoka leta 1877. v Sanišibar prvo ekspedicijo, ki je ustanovila ob jugovzhodnem obréžji Tanganike prvo naselbino Karema. Izvršile so se še druge ekspedicije in družba je ustanovila naselbino Tabora ob gorenjem Malagarazi ter celó dospela preko Tanganike do Njangwe ob veletoku Kongo.

Meseca prosinca leta 1878. povrnil se je Stanley z drugega potovanja preko Egipta v Marseille, vzprejet od dveh odposlancev nove družbe »Comité d'études du Haut-Congo«. Ta družba je nastala iz »mednarodne afriške družbe« pod varstvom kralja Leopolda II. in se je posebno trudila, da bi záse pridobila Stanleya po njega povratku v Evropo. Odposlanca sta ga pozdravila v imeni belgiškega kralja, proseč ga sodelovanja pri novem podjetji, kar je tudi Stanley obljubil s pristavkom, ako mu bode dopuščalo zdravje. Od-potoval je potem v London, da se odpočije in uredi svoje spise in dnevnik. Opisal je drugo svoje potovanje po osrednji Afriki v znamenitem delu »Through the Dark Continent«. V svežem zraku švicarskih gorâ si je ojačil zopet zdravje in prišel meseca listopada leta 1878. v Bruselj, kjer ga je izredno srčno vzprejel kralj Leopold II., ki se je posebno zanimal za Stanleyeva velikanska odkritja v osrednji Afriki. V Bruselji so se vršila važna pogajanja zaradi ustanovitve naselbin ob veletoku Kongu.

Stanley se je pripeljal početkom leta 1879. v Sansibar, kjer je nabral 70 zamórccev in nakupil za daljno potovanje potrebnih rečij. Imel je s sábo tudi nekaj Evropejcev, ki so mu služili kot inženirji, mašinsti in nadzorniki; vzel je pa s sábo tudi nekaj ladij, ki so se dale razložiti v posamezne dele. Odplul je po morji od Sansibara, ne da bi se znalo kam; peljal se je okrog južne Afrike do ustja Kongiškega, kamor je dospél koncem meseca vélikega srpana leta 1879. On ni imel namena odkriti novih dežel, hotel je le svojim naslednikom odpreti pót v notranjo Afriko in omogočiti promet notranjih dežel z zahodnim obréžjem.

Ekspedicija je šla ob Kongu navzgor, ali pretéklo je malone pol-drugo leto, predno se je kàj izdatnega doseglo. Pred Yellala-slapovi je ustanovil naselbino Vivi ob severnem obrežji Kongiškem. Da bi omogočil trajen promet, napravil je do 4 *m* široko cesto, kar mu je provzročilo mnogo težav in skrbij. Odstraniti je moral tu velikanske pečine, tam zopet napraviti násip čez globoke prepade; trebalo je mostov čez hudournike, posekati pragozde in z veliko težavo polagoma izvésti cesto ob strmém górskem pobočji. Ker je v Vivi nedostajalo živeža za delavce, dobivati je moral potrebnih rečij od primorja sem. Ker je pa delo dalo dober zaslužek, prišli so tudi sosedni razrodi in se privadili delu, kar je dobro vplivalo nanje. Jedno leto so potrebovali, da so zvršili 25 angleških milj dolgo cesto do Isangila, takó velikanske so bile ovire. Prišlo je za njim več belgiških častnikov, ki so mu pripeljali še 60 Sansibarcev. Meseca malega travna leta 1881. izpustil je svoje ladje v veletók in prišel koncem vélikega travna v Manjanga, kjer je ustanovil tretjo naselbino. Tu je Stanley hudo obolel in minilo je več časa, predno je zopet odpotovala ekspedicija po suhem, ker od tu do Stanley-Poola veletok ni plóven zaradi mnogih brzíc.

Posebno velike ovire je moral premagati, da je spravil parnik in druge potrebščine od Manjanga do Stanley-Poola, kamor je dospél koncem malega srpana leta 1881. Na Stanley-Poolu, 15 ur širokem jezeru, v katero teče Kongo, ustanovil je nove naselbine. Predno pa je Stanley semkaj dospél, prehitel ga je francoski potovalec grof Sarvognan de Brazza, ki je prišel od reke Ogowe do Konga in ustanovil na desnem bregu Kongiškem mesto Brazzaville leta 1881. Meseca malega srpana je prišel tjà Stanley presenéčen, da so ga prehiteli Francozje. Zamórski »kralj« Ngaljema mu je ustopil kós zemlje ne daleč od Ntama ob levem bregu Kongiškem. Tu je ustanovil in zaščitniku svojemu na čast imenoval mesto »Leopold-

ville« ravno nasproti francoskemu mestu Brazzaville in vsekako prekosil s svojim uspehom svojega tekmeca Brazzo. Stanley je prinesel s sabo mal zelen parnik »En Avant« in ga z mnogimi ovirami spravil do sèm. Napravil je nove ceste tam, kjer se je moral izogibati slapovom in srečno je dospel do jezera po katerem je plul »En Avant« že meseca grudna leta 1881.

Zanimivo je slišati, kakó je prekanil Stanley »kralja« Ngaljema, ki se je hotel s silo upirati ustanovitvi naselbine. Poznal je nevarnost ter skrbno poskril prijazne mu zamórcce in svoje spremstvo na ladji, pod šatorom in po bližnjem grmovji. Ngaljema pride z velikim spremstvom v šator Stanleyev, kateri se hoče ž njim mirnim potem pogoditi. Ali Ngaljema neče slišati ničesar o tem, raztogotí se in udari z nogo ob tla strogo zahtevajoč, da se vrne ekspedicija po Kongu nizdolu. Stanley spremi visocega gôsta iz šatora, pred katerim je visel velik zvon.

»Kaj je to?« vpraša Ngaljema, kažóč na zvon.

»Fetiš«, odvrne odločno Stanley.

»Bula Matadi, udari nánj, da slišim njega glas!«

»Ne smem, Ngaljema, kajti to je bojni fetiš.«

»Udari ga, udari, hočem ga slišati.«

»Ne smem, Ngaljema, ta fetiš skliče od vseh strani oborožene možé in pogubno bi to bilo.«

»Ne ne, nikoli!« kričal je Ngaljema nestrpno.

»Dobro tedaj!« reče Stanley in udari z vso silo nekolikokrat na zvon, da se je daleč razlegal njega glas.

Kar se začuje velik krik iz globočine parnika »En Avant«, iz dimnika se valí gost dim, in iz ladje prihruje čez krov tolpa oboroženih mož. V bližnjih šatorih in grmovji nastane grozen bojni krik, vmes se pa čuje zvižganje parnikovo in iz vsacega grma pridrvé oboroženi zamórci. Kakor na zemljo prirastel stoji nekoliko časa Ngaljema s svojim spremstvom. Zdajci pa pobegne s svojici v urnem teku brez pušk in streliva. A Stanley je od tega dné mirno nadaljeval pričeto delo.

Dné 1. svečana leta 1882. odplul je na parniku po veletoku navzgor do izliva reke Kuanga. Bili so mu prijazni prebivalci, ki so se mu tù leta 1877. takó hudo uprli. Vozil se je nad 150 angleških milj po Kuangi navzgor do jezera, katero je Stanley blagosrčnemu kralju na čast imenoval »Lake King Leopold II«. Ali nadaljeval ni vožnje po tej reki zaradi bolezni in nedostajanja živeža, a tudi zaradi drugih razlogov. Vrnil se je zopet na Kongo. Vendar tudi po Kongu ni sedaj še

hotel dalje pluti, da bi natančneje preiskaval ravno tisti del njega toka, katerega je le bolj površno spoznaval na prvi brzi vožnji po veletoku zaradi mnogih bojov s sosednimi razrodi. Imel je premalo pomočkov, da bi nadaljeval nevarni pot po Kongu in takó zvezal nove naselbine z ónimi, katere je Kongiška družba ustanovila ob goranjem Kongu potujoč od vzhodne morske obale preko Tanganike do veletoka.

Pešalo je Stanleyevo zdravje zaradi triletnih naporov po nezdravih tropiških krajih in zató se je moral vrniti v Evropo, kjer se je pa samó tri mesece mudil. Ali tudi čas njega odsotnosti je družba dobro uporabila. Razširile in utrdile so se naselbine, povišal se je promet in pripeljali so mnogo potrebnih stvari do »Stanley-Poola«. Ojačen je zopet dospél meseca grudna leta 1882. do ustja kongiškega, ko je še vse mislilo, da se léči v Nizzi ali pa v Marseillu.

Nastopil je tretje potovanje po veletoku ter imel sedaj tudi dosti pomočkov, zadostno število ladij in ljudij in bil je preskrben z vsemi potrebščinami. Brez ovir se je vozil od Stanley-Poola navzgor po krajih, kjer je prebil na drugem svojem potovanji preko Afrike toliko nevarnostij. Dné 24. vélikega srpana leta 1883. odpotoval je od Leopold-ville na parniku »En Avant«, kateremu sta se še pridružila dva druga parnika. Po kratkem odmoru v novo ustanovljeni naselbini »Kuamut«, južno od izliva reke Kuanga, dospél je do novega od Leopold-ville 170 *km* oddaljenega mesteca Bolobo, kjer se je mudil delj časa, da je poravnal prepir med tamošnjim poveljnikom in sosednim razrodom, ki je bil razdejal mestece. Malone 300 *km* dalje je ustanovil naselbino Ikengo in takó dospél do ravnika, kjer je ustanovil posebno »naselbino ob ravniku«. Dné 16. vinotoka je odrinil ter že druzega dné prišel do Uranga, velike vasi ob izlivu reke Lu-lemgu v veletok, kjer je bil prav prijazno vzprejet od domačinov.

Severno od ravnika je dospél do »Bangala«, razroda stanujočega na mestu, kjer zapusti Kongo zahodno smer in krene proti jugu. Tu se je moral leta 1877. proti temu divjemu razrodu bojevati v več ljutih bitkah in sedaj — vzprejeli so ga prijazno divji ljudožrci, sklenili ž njim prijateljstvo in mu ustopili kós dežele za naselbino. Brez velike težave je tu ustanovil trdnjavo Bangala. Divjaki so sedaj prepričani, da imajo belokožci nadčloveška svojstva, ker se lahko po njih mnenji hipoma pismeno sporazumejo z oddaljenimi brati. Ustanovil je še naselbini »Rubunga« in »Jambinga« na najsevernejši točki ob Kongu.

Od Jambinge je nadaljeval vožnjo po veletoku do izliva reke Aruwimi, kjer so ga na prvi vožnji po Kongu tamošnji razrodi takó besno napadali. S posebnim zanimanjem so pričakovali dné 15. listopada, katerega dné so dospeli do Aruwimija. Tu so bivali divji ljudožrci, ki so ga leta 1877. napadali z močnim ladjevjem. Bil je radoveden, kakó ga bodo vzprejeli ti spretni bojovníki, a zanimalo ga je tudi vprašanje zaradi izvora reke Aruwimi, če je ta le dolnji tek Schweinfurtove reke Uelle, ali pa izvira v dosedaj nepoznatih krajih. Prišel je do mesta, kjer so se mu vzbujali različni spomíni. Jedva je zasidral parnike svoje ob desnem bregu, kar se zasliši iz vasij močno bobnanje, ki je opozarjalo stanovnike na pretečo nevarnost in klicalo na bój. Prišli so oboroženi do obali, ali zaman je čakal Stanley na sovražnikovo ladjevje. Po jednournem čakanji so odpluli parniki na nasprotno obréžje proti vasém in se ustavili malo pred obréžjem. Toda kakó so strmeli domačini, ugledavši te čudne ladje, ki so se brzo vozile brez vesla in katerih kolesa so razburkala Kongove valove! Vsa njim neumljiva prikazen jih je osupnila in niso več mislili na bój. Po kratkem pogajanji so dovolili tujcem, da prenočé v vaséh in sprijaznili so se s Stanleyem, ali odsvetovali mu vožnjo po Aruwimiji. Navzlic temu se je vozil ob reki navzgor in tretjega dné dospél do vasi »Jambuga« 2° 13' sev. šir., kjer pa zaradi brzic in slapov ni mogel dalje. Vrnil se je s prepričanjem, da je Aruwimi Schweinfurtov Uelle. Ob obréžji stanujejo sicer divji in bojoviti razrodi, ki pa niso nikakih ovir delali ekspediciji.

Ko se je zopet vrnil na Kongo, srečal je arabske trgovce, ki so imeli svoje ladje napolnjene s sužniki. Domačini ob Aruwimiji so mnogo pretrpeli od arabskih kupcev. Zató so bili proti tujcem nezaupni in strastni sovražniki. V neki noči je imel Stanley priliko videti obupen bój med domačini in arabskimi krvoločniki. Bila je obširna vás na drugem bregu reškem ravno nasproti Stanleyevemu taboru. Straže so pazljivo gledale na mirno valeče se valove in vladala je grobna tišina. Ali o polunoči se začuje od daleč močno bobnanje, znamenje velike nevarnosti za domačine. Kmalu potem razsvetlí strašen ogenj temno noč. Arabci so napadli in zapalili vás, kakor so rekli, da se maščujejo divjakom, ker so jim pomorili in požrli dva továriša. Kakor v drugih slučajih, pomorili so Arabci odrasle može, a žene in otroke kot sužnje s sábo odpeljali, da jih prodadó na morski obali. Te nesrečne ljudi je videl Stanley. Žene in otroci so razprostirali svoje roke milo proséč pomoči od istega beločkca, katerega so njih možje in očetje kot dozdevnega arabskega kupca leta 1877. takó ljuto na-

padali. A Stanley je imel premalo vojakov in ni mogel pomagati nesrečnim ljudem, ni mogel vojskovati se proti Arabcem, da bi rešil nesrečne sužnje. S krvavečim srcem je moral mirno gledati, kakó so odpeljali reveže, katerih može so Arabci ubili in katerih domovje so popolnoma uničili. Le mali del prebivalcev je pobegnil po Kongu proti zahodu.

Dné 1. grudna leta 1883. prišel je do prvega sedmerih »Stanleyevih slapov« s tremi parniki. Kmalu potem so prišli domačini ter Stanleya prav srčno vzprejeli in mu ustopili kós dežele, kjer je ustanovil mestece »Stanley-Falls Station« malone pod ravnikom in sredi med atlantiškega in indijskega morja obréžjem. Kraj je rodovit in ima zdravo podnebje in 1500 prebivalcev. Sezidali so v kratkem času potrebna poslopja, v katerih se je nastanil neki evropski inženir s 30 Sansibarci in Hausa. Tu je bila skrajna naselbina ob Kongu. Pred svojim odhodom od »Stanley-Falls« obvestil je poveljnika trdnjave »Karema« ob jezeru Tanganika o svojih uspehih. Dotična pisma je poslal po Kongu navzgor do »Njangwe« in potem do jezera. Tekom leta 1884. začel se je prav živahen promet na Kongu.

Na povratku v Leopold-ville je razsojal Stanley prepire med Kongiškimi uradniki in domačini, takó n. pr. v Bolobu, kjer so zaradi takih prepiróv domačini že v drugič zapalili mestece. Dné 20. prosinca leta 1884. prišel je zopet v Leopold-ville, kjer pa je nevarno obolel od prestanih muk in težav. Ko je zopet nekoliko okreval, potoval je po veletoku nizdolu, da nadzoruje naselbine. V Vivi se je poslovil od svojih sotrudnikov ter prepustil daljno delovanje nasledniku svojemu Francis de Winton. Do konca leta 1884. ustanovila je družba ob Kongu 47 naselbin od izliva do Stanley-Falls in imela v svoji službi 171 Evropejcev. Samó med Stanleyevimi slapovi in Njangwe še ni bilo nikake naselbine ustanovljene. Dné 18. sušca leta 1884. zdričal je prvi parnik »Le Cambier« pri »Karemi« v valove jezera Tanganika. Koncem leta 1884. pripoznale so velevlasti »mednárodno družbo« kot »mednárodno državo Kongiško« pod nadvladarstvom kralja belgiškega Leopolda II. in uredile mednárodno razmerje z novo državo. Prebivalstvo nove države cení Stanley na 30 do 35 milijonov; površina pa meri $1\frac{2}{3}$ milijona km^2 , to je toliko kakor Nemčija, Francija, Španska in Portugalska skupaj.

Stanleyu gré največja zasluga tudi pri tem velečinu. Z bogatimi pomočki družbe je ustanovil naselbine, ki se jako čvrsto razvijajo in to v krajih, kateri so še pred nekoliko leti bili popolnoma neznani. Posebno lepo se razvija mesto »Leopold-ville«. Ker je treba zaradi

mnogih slapov parnike večkrat po suhem spravljati dalje, izdelujejo se od jekla zaradi večje trpežnosti in manjše teže. Ladje obstoje iz mnogih delov, kateri se lahko vzamejo narazen in hitro zopet zložé. Povsod so postavili hiše, katerih deli so se izdelávali v Bruselji in kjer le mogoče po parnikih prepeljavali na določena mesta. Ustanovili so tudi bólnice in druge koristne zavode, da se v njih okrepčajo in ozdravijo Evropejci, ki posebno od nezdravega tropiškega podnebja mnogo trpé. Okrog hiš so nastali vrtovi in njive, na katerih sadijo poleg rastlin tropiškega pasa tudi naše žito, zelenjavo in sadje. V malo letih se je tu storilo toliko, da je tudi za razvajenega Evropejca bilo življenje precéj prijetno, in gotovo ni nádeja neupravičena, da se bode s kongiškimi deželami otvorila »druga Indija« evropski kupčiji.

Stanley hvali kongiške zamórce spretne trgovce, kateri ne umorno delajo, da bi se pošteno preživili s kupčijo. Varnost v deželi je velika. Potujočega trgovca ne napada nihče in vsak glavár ima dolžnost varovati tujce. Zamórci so pa tudi Stanleyu posebno udani in hvaležni, ker ž njimi vedno prijateljsko občuje in le v skrajni zadregi uporabi silo. Po očetovskem je skrbel za zamórce in nikogar ni zapustil, če je opešal ter dal bolnike nositi mnogo mnogo milj daleč. Celó mrtvece je dal dostojno pokopati, kar zamórci redkokrat storé. Ta ljubezen in skrb Stanleyeva do svojih ljudij je omamila nesrečne zamórce. Ko so bili na njegovem drugem potovanji po osrednji Afriki bóji pri Stanleyevih slapovih takó ljuti, da ga je zapustil celó prijatelj Tippu-Tib, dosegel je Stanley s preprostimi besedami, da so mu zvesti ostali vsi njegovi spremljevalci, pripravljeni najhujše pretrpeti za ljubljenega voditelja. Na povratku v Sansibar mu je umrlo na parniku še nekaj zamórcev, in kaj jim je bilo tolažilo v smrtni uri: »Spravili smo ljubljenega gospodarja do mórja in on zopet vidi svoje bele brate. La il Allah il Allah!« rekli so in — umrli. —

Francozje in Belgijanci so napadali po časnikih Stanleya. Belgijanci so ga risali kot nestrpnega, zaradi česar se je bajè od njega ločilo več belgiških častnikov. Francozje zopet so sumničili Stanleya, da dela ovire francoskemu potovalcu Brazzi in da njega uspehe uporablja záse. Drugi pa vedó mnogo pripovedovati o krutosti, s katero bajè tlači zamórce. Vse te laži kažejo samó grdo zavist, in Stanley gotovo ni mož, kateremu bi se smela očitati sebičnost ali malenkostna zavist. Sešla sta se z Brazzo v Parizu v dvorani zemljepisne družbe. Brazza je nastopil ošabno in po vsi sili izkušal spreti se s svojim tekmečem; ali kakó mirno in prijazno se je védel navzlic temu Stanley!

(Dalje prihodnjič)

Henry Moreton Stanley.

Spisal Fr. Orožen.

IV.

V najtemnejšem delu Afrike.

Do ustanovitvi Kongiške države se je vrnil Stanley v Evropo, da si ojači zdravje in popiše svoje potovanje. Prepotoval je Evropo in povsod so ga slavili ter se čudili njega uspehom. Jako pa je potreboval počitka po toli trudapolnem delovanju in nekaj let je preživel mirno. A že leta 1887. odpravi se zopet v Afriko po naročilu angleškega »odbora v Eminovo osloboditev«. Predno pa govorimo o zadnjem toli zanimivem in težavnem potovanju po Afriki, treba nekaj besedij o Emin-paši, da spoznamo tedanji položaj v Sudanu.

Eminovo pravo ime je dr. Edvard Schnitzer. Porodil se je leta 1840. v Opoli v pruski Šleziji. Roditelji so mu bili židje, ki so petletnega dečka dali v Nisi krstit po protestantskem obredu. Po dovršenih zdravniških naukih je stopil v turško in pozneje v egiptovsko službo in spremljal Gordona kakor prvi zdravnik v Sudan. Kesneje pa je postal egiptovski namestnik v novo ustanovljeni »provinciji ob ravniku«. Mož govori nemški, francoski, angleški, laški in bajè tudi več slovanskih jezikov (kakor trdi Jung) ter poleg tega tudi turski, arabski in perzijski.

Nastane pa vojska v deželah med Kordofanom in modrim Nilom in krivi prerok Mahdi se polasti mesta El Obeid. Egipčanje se trudijo, da bi zatrli ta upor in pošljejo generala Hicks-pašo z močno vojsko proti krivemu preroku. Le-tá jih zvabi v puštinjo, kjer ni bilo vode, in od silne žeje oslavljeni Egipčanje se morajo vojskovati zoper oduševljene čete prerokove v krvavi bitki pri Kašgilu. Hicks-paša je blizu z vsemi vojaki poginil. Imel je 16.000 mož, izmed katerih se jih je rešilo 52, ki so pa večinoma bili ranjeni. Nikdar še ni bila vojska takó hudó pobita nego ta. Zanimivo je slišati, da je bilo v tej bitki tudi nekaj v Egiptu naseljenih Slovencev, kakor posnamemo po izkazu v bitki padših vojakov. Mahdijevi vojaki pa so plenili vso deželo do reke Bar el Gazal.

V tem času so bivali trije Evropejci v provinciji ob ravniku, namreč Emin Bey (Schnitzer), Lupton Bey in dr. Junker. Ti

so šele mnogo pozneje zvédeli, kar se je zgodilo v severnem Sudanu. Avstrijanec Slatin Bey, mudir v Darfuru, bil je že prej premagan in sedaj služi Mahdiju za nadkonjárja. Emin je bil v tem času namestnik ob ravníku. Spočetka sicer ni dosti čutil udarca, ki je zadel Egipčane, ker je bilo njega stolno mesto Lado (ob belem Nilu) jako oddaljeno od nesrečnega bojišča. Pozneje se je polastil krivi prerok tudi važnega mesta Kartuma, kjer so bili ubiti Gordon paša, avstrijski konzul Hansal (rodóm Čeh) in drugi Evropejci. O vsem prevratu je zvédel Emin dosti pozneje. Spoznal pa je nevarni položaj, ko je promet proti severu popolnoma prenehal in uvidel je, da ni nikake zveze več mogoče z Egíptom. A sklenil je vztrajati na svojem mestu.

Egíptovska vlada je sicer spoznala Eminov opasni položaj, ali ni mogla ničesar storiti zanj. Tem večje pa je bilo v Evropi in severni Ameriki zanimanje za dogodke v osrednji Afriki. Fischer in Lenz sta hotela predreti do Emina in sicer prvi od Sansibara, drugi po Kengu navzgor, ali brez uspeha, ker nista mogla predreti do mesta Wadelai. Angleži so sicer s svojo vojsko prišli za nekaj dnij prepozno, da bi rešili Gordona v Kartumu, toda po trudu Stanleyevem se je posvetovalo mnogo o tem, kakó bi bilo rešiti Emina. Na Angleškem se je leta 1887. ustanovila »britiška-vzhodno-afriška družba«, ki si je pridobila veliko deželo sezajočo blizu do Eminove provincije. Tej družbi je bilo mnogo ležeče na tem, da se ohrani Eminova vlada ob ravníku. Anglež Lupton Bey, namestnik v Bar el Gazalu, bil je premagan in je jetnik umrl nekoliko let pozneje v Omdurmanu pri Kartumu. Dr. Junker je še za rana utekel sudanski pásti in prinesel prva poročila o Eminu. Samó proti jugu mu je bil še pot odprt. Južno od dežele ob ravníku je država Uganda in Stanley se je opiral na iskreno svoje prijateljstvo s tamošnjim vladarjem Mtesa, ki bi gotovo storil vse mogoče, da bi Stanleyu na ljúbo rešil Emina. Ali v tem je umrl Mtesa leta 1884. in njega sin Mwanga je sovražil kristjane ter dal umoriti škofa Hanningtona. Sedaj je bil Eminu tudi proti jugu pot zaprt. —

Vender vse te nezgode niso oplašile Stanleya, možá čudesne krepkosti in neupogljive volje. Njemu je geslo »zmaga ali smrt« in le takó je bilo mogoče doseči takšne velikanske uspehe. Stanley pripoveduje o početku četrtega potovanja po osrednji Afriki: »Pripravljaj sem se ravno na odhod v Ameriko, ko me poséti star znanec in se razgovarja z máno o nevarnem položaji v provinciji ob ravníku. Povpraša me, če bi bilo mogoče rešiti Emina, ako bi mi dali potrebnih pomočkov. Jaz mu odgovorim: »Angleži radi govoré, a počasi delajo. Spravite najprej potrebne novce skupaj in potem hočemo govoriti dalje!« —

Šel sem v Ameriko in tam že imel štirinajsto predavanje, ko dobim naslednje brzojavno naznanilo: „Vrnite se kar najhitreje s prvim parnikom na Angleško!“ Na božični večer leta 1886. dospel sem na Angleško, kjer dobim naročilo odriniti v osrednjo Afriko in tam rešiti Emina.

Početkom leta 1887. dogotovil je svoje priprave za novo ekspedicijsko ter se ukrcal dne 21. prosinca leta 1887. v Egipt, kjer se je trudil dobiti podpore od egiptovske vlade. V Kairi je našel iz osrednje Afrike vračajočega se dr. Junkerja, s katerim se je posvetoval o načrtu svojem in se potem napotil v Sansibar. Obče se je mislilo, da bode udaril od tu po znanem mu poti proti zahodu do jezera Viktorija-Njanza, ali imel je ves drug načrt. V Sansibaru je nabral vojakov in nosáčev za daljno trudapolno potovanje ter sedaj imel 9 Evropejcev, 13 Somalcev, 61 Sudancev in 620 Sansibarcev v svojem spremstvu, dalje 50 óslov, jeden top in ladjo od jekla, ki se je dala vzeti narazen. Ker pa ni hotel iz različnih vzrokov predirati od vzhodnega obréžja v osrednjo Afriko, peljal se je s spremstvom svojim po morji okrog južne Afrike na zahodno obréžje do izliva Kongiškega, kamor je došel dne 18. sušca leta 1887.

Od ustja Kongiškega se je napotila ekspedicijska ob reki navzgor v spremstvu Arabca Tippo Tiba, ki bi mu varoval hrbitišče in mu še poslal 600 nosáčev. Z velikimi težavami in ovirami je napósled dospela do stolnega mesta Kongiške države »Leopold-ville« na Stanley-Polu.

Koncem malega travna so se ukrcali na štirih parobrodih in drugih ladjah ter se peljali po Kongu góri do izliva reke Aruwimi, katera je bila samó ob dolenjem teku in še tu malo znana. Stanley se je nádejal, da se bode mogel peljati s svojo ladjo po reki, kar pa je bilo le redkokdaj mogoče. Kakor prava afriška reka, ima tudi Aruwimi mnogo brzíc in slapov. Početkom meseca ržnega cvéta je šel Stanley s svojimi ljudmi péš ob reki Aruwimi navzgor in je pri »Jambu-ja-slapovih« ustanovil trdnjávico, kjer je pustil 257 móž s poveljnikom Bartelotom, kateremu je naročil, da mora takoj odriniti za njim, kadar dobí od Tippo Tiba obétanih nosáčev za tam nakopičenih 600 továrov.

Poldrugo leto ni bilo potem ni duha ni sluha o Stanleyi. Mislilo se je že obče, da je poginil z vso ekspedicijsko in verjelo se je raznim govoricam o Stanleyevi nesreči. Šele koncem grudna meseca leta 1888. došla je v Evropo vesela novica, da še živi in da je dosegel svoj namen in srečno našel Emina. Pozneje so došla prva pisma Stanleyeva,

v katerih prav živo pripoveduje o velikih težavah in nezgodah potovanja svojega.

Koncem meseca ržnega cvéta leta 1887. zapustil je »Jambujó« in s 389 možmi nadaljeval potovanje ob Aruwimiji. Takoj prvi dan se je moral boriti z domačini, ki so zapalili svoje vasi in tujcem delali vsakovrstne ovire, a po kratkem bóji se umeknili. Pot je vodil pet dnij po dobro obljudenih krajih, katerih stanovniki so sicer napadali potnike, toda brez škode. Ali temu nasledujoče devetdnevno potovanje skozi puščavo je pomnožilo težave in Stanleyu je umrlo več móž. Dne 13. vélikega srpana so dospeli do »Avisibba«, kjer se mu krepko upró »Wambutti«-pritlikavci. Streljali so z otrovanimi pušicami in mu ubili pet móž. Hudó ranjen je bil z otrovano pušico ravno pod srcem angleški poročnik Stairs, ki pa je vendar okrevail. Strup delajo od posušenih mravelj, katere zmanejo v prah in kuhajo v palmovem olji. Potem namažejo s strupom pušicam osti. Pripravljati se smé strup samó v gozdovih, v bližini vasij pa je to prepovedano. Ali pritlikavci so tudi na drug način mnogo škodovali. Napravili so plitve jame in jih napolnili s poostrenimi treskami in špilami ter čez nastlali listja. Za većinoma bosonogo spremstvo je bil učinek strašen. Deset móž mu je na ta način ohromélo, kajti špile dostikrat prederó noge, ali obtiči v nogi vsaj óst in provzroči nevarna ulésa.

Na daljnem potovanji je prišel do izliva reke Nepoko in čez nekaj dnij srečal oddelek Manjuema, ki so služili Uledi Balyu, prejšnjemu slugi Spekovemu. Sedaj se začnó nove nezgode za Stanleya. Izvolil si je pot od zahodnega obréžja, da se izogne Arabcem, ali tudi Manjuema so mu mnogo škodovali in z malimi darili dosegli, da mu je pobegnilo v treh dnéh 26 móž. Sredi kimovca meseca je prišel do »Ugarowwa«, kjer so pa Arabci prej deželo takó opustošili in oplenili, da je bilo najti le malo živeža in moral je kmalu odriniti. Pri odhodu je imel od 389 móž samó še 273 móž. Od Jambuja do sém pobegnilo ali umrlo je 66 móž, v arabski nasélbini zapustiti pa je moral 56 bolnikov.

Na poti v »Kilonga-Longa« je izgubil većinoma za gladom 55 móž. Poleg gladá so škodovali Abedben-Selimóvi sužniki največ s tem, da so kupovali od Stanleyevih ljudij za prav malenkostne cene puške, strelivo in obleko, takó da je ekspedicija osiromašena in telesno oslABLjena zapustila ta kraj. Ni bilo mogoče dalje spraviti ladij in ostalega blagá; zató je te reč prepustil v varstvo zdravniku dr. Parkeju in stotniku Nelsonu, ki ni mogel dalje. Prava puščava pa se razprostira do »Ibwiri«; niti jedne bajte ni bilo videti; česar niso opu-

stošili Arabci, poteptali so slóni. Stanleyevi ljudje so popolnoma obupali. Prebite muke so bile také strašne, težave in ovire toli mnogobrojne in temni gozdovi také brezkončni, da se jim je zdelo nemogoče še kdaj dospeti v rodovito planjavo. Stanley jih vzpodbuja, prosi in roti, da bi hodili hitreje in prej dosegli konec mukam in gládu. A ničesar ne pomaga. Zaradi gládú so poprodali za malo peščico koruze svoje orožje, ali pa pobegnili v gotovo pogubo, zakaj divjaki so jih neusmiljeno morili. Ker niso pomagale ni prošnje ni male kazni in je bila vsa ekspedicija blizu pogina, dal je vpričo vseh obesiti najhujša dva hujskača in samó na ta način je še ohranil red. — Stanley pravi o afriškem pragozdu med drugim: »Hvala Bogú, da smo po 16odnevnem tavanji po temnem pragozdu zapustili ta kraj. Belokožci in zamórci smo bili blizu pogina. Nikdar ne bomo pozabili bridkih ur in v vednem spominu nam bode ostalo posebno mučno trpljenje meseca vinotóka leta 1887. Částniki so se prav srčno že naveličali pragozda, a 130 zvestih zamórccev je odrinilo z máno pozneje še jedenkrat v pusti brezkončni gozd z njega stoterimi neprilikami, da prinesó pomoči zaostalim svojim továrišem. Mislite si od dežja kapajoče gósto škotsko grmovje od sáme podráščine in razpeto pod nepredirno senco starega drevja od 100 do 180 čevljev visokega. Tu najdete trnja in bodišča v obilici; potoki se leno vijó po globočinah goščavskih in semtertja teče veletoka široki pritok. Staro močno drevje se sklepa preteče nad nami ali pa že leži na zemlji zapiraje nam pot. Dostikrat smo si morali šele prebiti predor skozi drevje in goščavo, da smo napredovali le za jedno péd. Različne mravlje in žuželke mrgolé in brenčé okrog tebe; nad sábo vidiš vsakovrstne opice in slišiš truš provzročán od ptic in četveronožcev; slišiš hreščánje v goščavi, skozi katero se drevé preplašeni slóni. Tu prežé pritlikavci z otrovanimi pušicami za kakim deblom ali v temni zasédi; tam zopet stojé močni temnorjavi domačini z jako ostrim kópjem za napad pripravljeni nepremično, da jih lahko zamenjaš s trohlimi štóri. Vsak drugi dan pada góst dež; nečisti zrak ima v sebi kalí hudih boleznij, gróznice in griže. Podnevi vlada večén mrak, noč pa je popolnoma temna. Tudi živali so také divje in plašne, da lov ne provzroča nikakega veselja. Gozdna tmina nima ni konca ni kraja. Nebó malone vedna megla zakriva in če solnce predre skozi temne oblake in ugoden veter razpodí meglo, zgodi se to samó za toliko časa, da slutiš lepoto in blišč rastlinstva.«

Imel je še 174 móž — pravih kostujákov, ko so dospeli dné 5. grudna leta 1887. iz pogubnega gozda vèn na planjavo. To je bil vrisk, to je bilo veselje! Po 16odnevnem potovanji v gozdni tmíni

so ugledali zopet svetlo solnce, skakali in tekali so kakor besni s težkimi tovari po ravnini, da ni bilo moči dohajati jih. Po travnati ravnini so se pasle čede bivolov, losov in antilop, ki so vlekale na uho in začudeno gledale mnogobrojne iz gozdne tmine z vriskom predirajoče ljudi. Vasi so bile sicer prazne, a našli so dosti melón, banán, smókev in velikih loncev s palmovim vinom. Kozé in mnogobrojni piščánce pač niso slutili, da jim pretí taka nevarnost od tolpe sestradanih ljudi. Brzo pobijejo piščánce, pokoljejo mirno v travi ležeče kozé ter jih spečejo, in dober tek imajo tudi. Ob dobri hrani se ojačijo vsi, ulésa se zacelijo in vse naudaja drzna srčnost. Stari duh in red se zopet vrmeta in srčno korakajo dalje.

Dné 9. grudna leta 1887. dospó v deželo silovitega glavárja Masamboni, ki je podvladar Kabba-Rege, kralja Ugandskega. Dežela je dobro obljudena in rodovita. Domačini že zdaleč zapazijo tujce in se pripravljajo na bój. Stanley posede sredi med vasmí ležěč grič ter ga v naglici utrdi s kóli in podráščino. Zdajci nastane grozen bojni krik, ki se razlega od griča do griča in naznanja preteči napad, a po kratkem bóji se umaknejo domačini. Druzega dné se pogaja Stanley ž njimi in jim pošlje nekaj obleke in medenine. Pogajanja se pa razbi-jejo in bój se zopet začnè. Strélci so se dobro držali in zapodili mnogoštevilne sovražnike v beg. Od »Ituri« do jezera »Albert-Njanza« so se večkrat ponavljali bóji. Dné 13. grudna leta 1887. krenejo proti vzhodu, vedno nadlegovani od sovražnikov, in po kratkem odmoru ob 1. uri popóldne gredó dalje. Kàr jih nagovori Stanley: »Pripravite se na pogled Njanze!« A niso mu verjeli in godrnjali, da se šali ž njimi. Že ob 1½2. uri se je razprostiralo pred strmečimi ljudmi veličastno jezero, v katero teče od jugozahoda reka »Laniliki«. Poljubovali so Stanleyu roke in ga prosili odpušćanja. Ekspedicije smoter »Kawalli« bil je samó še šest milj prémočrtno oddaljen od njih stališća, ki je bilo nad 800 m višje od jézerske gladíne.

Po kratkem odmoru se napotijo nizdolu, ali domačini takoj uderó za njimi in zadnje čete imajo pôsla dovolj, da jih zopet zapodé. Dné 14. grudna l. 1887. zjutraj se bližajo na jugozahodu jézerskem ležeči vási »Kagongo«, katere stanovniki pa se nečejo ž njimi sprijazniti navzlic mnogemu prigovarjanju. Stanley je bil v hudem položaji, ker se stanovniki nikakor nečejo krvno pobratiti z ljudmi, prišedšimi od zahodne strani jézerske, »zakaj od tam ne morejo priti dobri ljudje.« Posvetuje se s svojimi částniki o nevarnem položaji. Gotovo ni dobil Emin od San-sibara mu poslanih poročil o njega prihodu, ker ga ni bilo blizu in ni stanovnikov pripravil na prihod tujcev. Domačini mu nečejo ustó-

piti nobene ladje, s silo jim jih pa neče vzeti, a tudi ni bilo blizu drevesa, da bi si iztesal čoln. Sklenejo tedaj vrniti se do »Ibwiri«, ustanoviti trdnjavo in od tam odposlati oddelek v »Kilonga-Longa« po ladjo, katero je tam zapustil. Potem pa se hoče zopet vrniti do jezera.

Dné 7. prosinca l. 1888. dospó zopet v »Ibwiri« nazaj in od tu pošlje Stanley péročnika Stairsa s 100 spremljevalci v »Kilonga-Longa« po tam zaostalega zdravnika in stotnika, da pridejo vsi z ladjo in blagom k Stanleyu. Od 38 móž bilo jih je tam samó še 11, drugi so pomrli ali pobegnili. Stanleya se je prijela opasna želódečna mrzlica in okreval je šele po jednomesečni bolezni. Dné 2. malega travna leta 1888. odrine zopet na pot, zapustivši stotnika Nelsona s 43 móžmi v trdnjavi »Bodo«. Dné 26. tistega meseca pa dospó znóva v deželo Masambonijevo, ki se pa sedaj krvno pobrati s Stanleyem. Tudi drugi glavárji do Njanze se ž njim pobratijo ter mu podaré obilico govéd, kóz, ovác in piščet, da se prav dobro počuti Stanleyevo spremstvo.

(Konec príhodujič.)

Satura.

15.

Razvnel se bój med nami je sinovi
Slovenije čestite vsem rodice,
Trováne krízema zvené pušice,
Na úho bije hrup strastí suroví.

Modrícam oneméli v nas glasoví:
Zakrile so božánstveno si lice,
Ponosne tjà odbégnuile device,
Kjer slóbodnejši vladajo duhoví.

Pekël vesel razpórni se grohoče
Od vse hudôbe kralja Belcebuba
Do krivorógov zadnjega hlapčéta.

Miru nebeski angelj tožen joče,
Ker trga domoródcu domoljuba
Od ródnega srcá nezložnost kléta!

16.

Pověj mi, kdor si poštenjakov bodi,
Če rod najblažji smoter kdáj doséze,
Kjer svéto bratoljubje ga ne véze
In trmast vsakdo svojím pôtem hodi?

Razum najpróstejši takó-le sodí:
Da spór bremén jim ne olajša téze
In v sreče zémľjo kanaánske léze
Naródov brátovski prepír ne vodi.

Vsi zgodbo Svetopolkovo smo čuli,
A kaj nas brigajo takóve basni,
Dovzetni, véрни pisane mladini?!

Kakó hitímo, da bí káj razsuli,
Gradítelji smo nékako počasní:
Sam Bog se nas usmíli na višini!

Jož. Cimperman.

Henry Moreton Stanley.

Spisal Fr. Orožen.

V.

Sestanek z Eminom in vrnitev v Evropo.

Stanley je imel še jeden dan hodá do jezera Albert-Njanza, ko mu pridejo naproti domačini iz vasi Konvalli s poročilom, da je dobil njih poglavár od belokožca »Malejja« črn povezek za Stanleya. Ostali so čez noč pri njem ter mu pripovedovali o velikih ladjah in o mnogo drugih rečéh. Stanleya je vse to neizrečno razveselilo, ker ni več dvojil, da je óni »Malejja« Emin paša. Druzega dné dospě Stanley v Kawalli, kjer dóbi v črn povezek zavito Eminovo pismo. Ta mu naznaní, da je slišal o prihodu belokožca, ali da ne more ničesar zanesljivega zvedeti, ker se domačini jako bojé Kabba-Rege, kralja Unjorskega in v tujcih vidijo Unjorske vojake. Prosi ga pa, da ostani takó dolgo na sedajšnjem mestu, dokler se ne posreči Eminu najti ga.

Stanley odpošlje Jephsona z močnim oddelkom, da spravi ladjo v jezero in poišče Emina. Dné 26. malega travna leta 1888. dospě Jephson v Msua, najjužnejšo postojánko Eminove pokrájine, srčno vzprejet po tamošnji egiptovski posadki. Stanley pa pride dné 29. t. m. do ónega mesta, kjer se je že bil vtaboril dné 16. grudna leta 1887. Popólnudne ugleda parnik »Khedive«, kateri se bliža njega taborišču. Ob 7. uri zvečer so bili Emin paša, kapitan Casati (Lah) in Jephson pri Stanleyi in druzega dné preložijo taborišče na ugodnejše mesto, kjer ostane Stanley z Eminom do dné 25. vélikega travna. Stanley se je motil kar se tiče Eminovega položaja, ko je nastopil to požrtovalno potovanje, da reši junaka; zakaj njemu je bil Emin drugi Gordon. Voljno je pretrpel grozne težave in je bil malone vsak dan v smrtni nevarnosti neprestano predirajoč v osrče afriško, da doseže svoj smoter. A skoraj hladno je vzprejel Emin rešitelja svojega.

Emin je imel v svoji pokrájini dva bataljona rednih vojakov, precejšnje število dobrovoljcev, mornarjev, rokodelcev, pisárjev in strežájev. Stanley izkuša z vso zgovornostjo prepričati Emina, da mu ne bode mogoče obdržati se v tej pokrájini. Ali Emin se ne more odločiti ter ima vsakovrstne izgovore in premisleke. Kazal je na to, da bi moral z ženami in otroki kakih 10.000 ljudi s sabo vzeti in za toliko

število ne bi bilo dobiti dosti nosácev. Stanley pa mu odvrne, da ima Emin 200 óslov, na katere posadí otroke; ženske pa bi morale hoditi péš, kar bode prijalo njih zdravju; saj so tudi Sansibarčanke hodile péš s Stanleyem na njega drugem potovanji povprečno skozi Afriko. Hrane bode dovolj za vse, ker ima Emin nekaj tisoč govéd; žita in sočivja pa dobé medpotoma. Pri drugi priliki zopet je bil Emin volján odpotovati, ker so mu delali mnogo sitnostij ter njega ugled pri domačinih izpodkopavali Egipčanje, katerih je imel okolo sto. Drugi vojaki pa niso mislili na odhod, ker so se tu večinoma poženili in udomačili in se jim je godilo bolje nego v Egiptu. Kapitan Casati se je izjavil, da se hoče gledé vrnitve na mórsko obréžje ravnati po Eminu.

Dné 25. vélikega travna je zopet odpotoval Stanley, zapustivši Eminu částnika Jephsona in 13 Sudancev, Emin pa mu je dal sto nosácev domačinov. Tedaj pač še Stanley ni slutil, kakó grozne nevarnosti in kakó tožna presenécenja ga čakajo na tem potovanji. Odpotoval je nazaj v Jambuja, da združi v raznih trdnjávicah zaostale ljudi svojega spremstva ter se potem zopet vrne z ónimi in z vsem blagom do jezera k Eminu. Po preteklih 14 dneh je bil zopet v trdnjávici Bodo, katere okolico so bili tam zaostali ljudje dobro nasejali, da jim je zraslo dovolj živeža. Tú najde stotnika Nelsona in poročnika Stairsa. Dné 17. vélikega srpana dospè v nasélbino Banalja, blizu tisoč kilometrov od jezera Njanza oddaljeno, kamor je hodil od jezera 82 dnij. Tu najde zadnje ostanke v Jambuji pod poveljnikom majorjem Barttelotom zaostale ekspedicije. Ob ograji je stal zdravnik Bonny, jedini ostali Evropejec, in poročal Stanleyu o velikih nezgodah. Majorja so umorili Manjuemci, a drugi Evropejci so se vrnili po reki nizdolu, ker so verjeli po begúnih raztreseni novici o smrti Stanleyevi. Od 257 móž jih je našel še 71 in od teh je bilo samó 52 za službo sposobnih. Odšli částniki so pa tudi vzeli s sábo vso Stanleyevo zasebno prtljago, zdravíla, mijlo, sveče in živež kot »nepotrebne rečí«, da Stanley sedaj ni imel najnujnejših stvaríj za vrnitev k Eminu.

Ukrenil je vse potrebno za vrnitev k jezeru in nastopil tretjikrat dolgi in pretežavni pot. Nabral je izdatno število ladij, na katerih je ukrcal bolnike in blagó. Mnogo skrbij so mu provzročili domačini z vednimi napadi ter mu delali mnogo škode. Ker pa je prepočasi napredovala vožnja po Aruwimiju, zapustil je dné 30. vinotoka reko sto angleških milj nad Banaljo. Na daljnem potovanji mu je umrlo mnogo Manjuemcev na osepnicáh, katera bolezen pa se ni poprijela Sansibarcev, katerim so že početkom potovanja na parniku »Madura« bili cepili

kozé. Potujé ob desnem bregu reke Ihuru, pritoka reke Ituri (Aruwimi), pridejo v rodovit kraj, kjer se po 14dnevnem stradanji do dóbra nasitijo. Zaradi preobile hrane pa več ljudij obolí, kajti v tropiških krajih treba zmerno živeti. Ujamejo nekaj pritlikavcev in jih vzamejo s sabo za vodnike. Brzo zgradijo most in takó prekoračijo reko ter dospó v deželo »Wambutti-pritlikavcev«, s katerimi se bojujejo dan za dnevom. Ker mu pa ujeti pritlikavci nalašč ne kažejo pravega pota, izpusti jih Stanley in sledé slonovim stopinjam dospè v puščavo.

Sredi pragozda se vtaborí, da dobí potrebnega živeža. Na vsem svojem potovanji ni bil takó blizu smrti za lakoto nego tù. Umrlo mu je za lakoto v tem taboru 21 móž. Odposlal je 150 s puškami oboroženih móž v 15 milj oddaljeno nasélbino nazaj, da poiščejo potrebnega živeža, a izostali so 7 dnij — za gladú umirajoče tovariše dolg, dolg čas. Šestega dné v jutro si pripravijo v taboru zaostali ljudje obed, in sicer lonec masla, obilo vode, lonec zgoščénega mleka, skledico moke — in vse to za 130 oseb! Stanley tedaj zapustí zdravnika Bonnya in 10 móž za stražo pri bolnikih in opésancih v šatóru in gré na pot iskat svojih ljudij. Medpotoma najde več mrtvih Manjuemcev in drugega dné tudi pogrešance, s katerimi se že na večer vrne z urnimi koraki v taborišče. Prinesli so obilo banán, smókev in mesá. Dné 20. grudna dospè do trdnjávce Bodo, kjer najde poročnika Stairsa in 51 móž, ali takó zaželéni novic o Eminu in Jephsonu ne dobí. Po tridnevnem odmoru odpotuje združena ekspedicija in dospè dné 9. prosinca leta 1889. do pragozdnega róba. Vznemirjen zaradi negotove usode Eminove in ker mu ekspedicija ni napredovala dosti brzo, hití dalje z močnim spremstvom, zapustivši velik del tovorov in 124 móž s tremi částniki v dobro utrjenem taborišči vzhodno od reke Ituri in dospè v ravníno, prav prijazno vzprejet od domačinov, ki ga radovoljno preskrbé s potrebnim živežem. A tudi sedaj ni ni duha ni sluha o Eminu.

Dné 18. prosinca je prišel tretjikrat do jezera Albert-Njanza, prehodivši od meseca vélikega travna minulega leta 1300 milj. Že dva dni prej je dobil jako vznemirjajoča pisma od Emina in Jephsona. V Stanleyevi odsotnosti je nastala rabuka med Eminovimi vojaki in dné 18. malega srpana leta 1888. ujeli so vojaki Stephsona in Emina in mu odpovedali pokorščino. Kmalu potem so prišli tudi Madijevci mnogobrojno v deželo, premagali Eminove vojake in se polastili dežele od mesta Lado do Dufilé ob belem Nilu. Domačini so se pridružili krivemu preroku in opustošili deželo. Šele meseca listopada so osvobodili částniki na zahtevanje vojakov Emina in Stephsona. Pri

Duflé (severno od Wadelai) so pa Eminovi vojaki zmagali Madijevce, kateri so se umeknili proti severu. Stanley je pisмено obvestil Stephsona o svojem taborišči blizu Kawallija, kamor je došel Stephson že početkom svečana in mu še ustno poročal o dogodkih zadnjih mesecev. Emin je jako omahoval gledé odhoda. Stanley pa je poslal po zaostalega poročnika Stairsa, kateri je prišel nekoliko dnij potem v Kawalli, kjer je sedaj bila združena vsa ekspedicija. Zajedno naznani tudi Eminu o namerah svojih in zahteva od njega odločen odgovor gledé vrnitve. V slučaju neugodnega odgovora pa hoče uničiti strelivo ter se vrniti do mórja.

Emin mu poroča, da je dospel v ravnino pod Stanleyevim taborom in na dveh parnikih s sábo pripeljal prvi del ónih, ki želé zapustiti deželo. Dné 17. svečana je prišel s polkovnikom Selim Beyem in drugimi částniki k Stanleyu, da se ž njim pogodi o času in načinu vrnitve. Po Eminovem mnenji zadoščal bi ròk 20 dnij, da se vsi združijo v Kawalli. Parnika sta se vrnila že prej po drugi del izseljencev v Wadelai, kjer je v tem buknil zopet vstanek in spravil na površje uporne částnike. Emin se je vrnil v svoj tabor ob jezeru, Selim Bey pa s částniki v Wadelai. Zaradi neumorne požrtvovalnosti zdravnika dr. Parkeja, kateri je dan za dnevom lečil blizu sto bolnikov, imel je Stanley dué 1. malega travna 280 krepkih in zdravih móž na razpolaganje. Tačas so nosili domačini in Sansibarci od jezera na visoko planoto begunov tovore — prav ničevó šáro, katere pa potem niso mogli vzeti s sábo.

Mesec dnij po odhodu Selim Beyevim v Wadelai je priplul zopet parnik na južni konec jézerski s pismom na Emina, da zbira Selim v Wadelaju za odhod ljudi, ki bodo zbrani v treh mesecih na določenem mestu, kar je prav razveselilo Emina, svojim částnikom preveč zaupajočega. A Stanley se je prepričal že prej, da nima Emin nikake oblásti več v svoji pokrajini in da je popolnoma odvisen od upornih částnikov. Stanley je spregledal vse nakane, zbral svoje částnike vpríčo Emina ter jim vso stvar izročil v presojo. Omenil je vseh dogodkov zadnjih mesecev, trikratni upor Eminovih vojakov in njih nakano, zva-bití Stanleya v past, vzeti mu vse strelivo, opleniti ga še drugih stvari in ga poditi nazaj v puščavo — v gotovo pogubo. Minil je pa tudi že Selimu in drúgim za vrnitev v Kawalli stavljeni ròk. Prepričal se je, da ima Emin namesto več tisoč zvestih ljudi samó malo spremstvo in da je upornih vojakov sedanja zvestoba le navidezna. Oziraje se na vse te okolnosti vpraša Stanley: »Je li previdno podaljšati do dné 10. malega travna stavljeni ròk?« — »Nikakor ne!« — Tudi so

Stanleyevi častniki soglasno izjavili, da ne veže Emina nikaka dolžnost več na uporne svoje vojake. Kapitan Casati ni bil popolnoma tega mnenja in Stanley se je mnogo trudil, da ga prepriča. Druzega dne poroča Emin, da ga bodo spremljali vsi v taboru bivajoči Egipčanje, ali Stanley je zvédel drugod, da hoče večina ostati v Kawalli, kjer je bilo živeža dovolj, domačini prijazni in Madijevci še precéj oddaljeni.

Stanley ni zaupal Eminovim častnikom in vojakom in spoznal nevarnost, katera mu je pretila. Emin je bil izgubil ves ugled pri svojcih, ali tega ni hotel uvideti. Nekoliko dnij pred odhodom so se uprli zopet Eminovi vojaki, prihruli v tabor Sansibarcev in jim hoteli siloma vzeti puške in strelívo. Akoprem je tudi Emin dobil poročila z Wadelaja, da je tam zopet buknil vstanek, vendar še ni videl nevarnosti. Stanley dá takoj ves tabor obkrožiti z vojaki ter zaukaže, da se takoj zberó vsi Egipčanje na prostoru pred taborom. Ker so se pa malo obotavljali, dal je nastopiti pol stotnije Sansibarcev, kateri so upornike s pálicami prignali na določeno mesto. Najhujše upornike je dal pokleniti in vsem naznanil, da jih bode pri najmanjšem uporú popolnoma uničil.

Pri ogledovanji je bilo navzočnih od Eminovih ljudij okolo 600, med temi 35 doencev, 74 otrok nad dve leti starih, in 271 žen. Stanley je še najel 350 domačinov nosácev in imel pri svojem odhodu dné 10. malega travna 1500 ljudij. Že tretji dan je Stanley hudó obolel v vasi svojega pobratima Masambonija in šele dné 28. zopet okreval. V tem času so zasledili več zarot in obesili kolovódjo po ukrepu vojnega sodišča. Da pa še ni bilo konca zarotam, zvédel je Stanley po pismu, katero je pisal nekov egiptovski častnik Selimu in v katerem ga rotí, naj brzo pride ter zastavi Stanleyu pot in se polastí pušk in strelíva. Koncem vélikega travna je dobil zadnje poročilo o Selimu, kateri ga prosi, naj ga še čaka. Stanley mu poroči, da hoče 24 dnij polagoma potovati in da ga v tem času še lahko dohití s svojimi vojaki. To je bilo zadnje poročilo o njem.

Unjorski kralj Kabba-Rega se je polastil dežele ob južnem bregu reke Semliki. Stanley je moral s silo predreti skozi to deželo, ker bi bil velik ovinek skozi pragozd pogubonosén za Egipčane. Pri vasi Buhobo, kjer so se sovražniki hudó uprli, ugledal je vélikanski snežnik Ruwenzori, ki seza bajé do Unjorske planote. Ob reki Semliki ga napadajo Waraswujci, ali brez uspeha. Poročnik Stairs spleza na vzhodno-afriške Alpe do 10.677 čevljev visoko in prinese s sábo raznovrstne rastline, katere je botanik Emin paša natančneje določil. Iz mesta Ka-

tive dospó čez nekoliko dnij v Unjampaka, kjer je Stanley že bil prej leta 1876. S tem pa pridemo v večinoma nam že od prejšnjih potovanj znane kraje. Kralj Ringi je vzprejel prijazno tujce, kateri so potlej potovali skozi dežele Ankori, Karagwe, Uhaija in dospeli pri Usindja do južnega konca Viktorija-Njanze. To dolgo potovanje je zahtevalo mnogo žrtev, posebno v deželi Ankori, kjer je zaradi hladnega podnebja zbolelo mnogo ljudij za mrzlico. Vsakdanje težave in muke so vplivale posebno neugodno na Egipčane in meseca malega srpana mu je umrlo 141 ljudij. Stanley je dognal, da se odtaka jezero Muta-Nzige po reki Semliki v jezero Mwutan (Albert-Njanza) in potem v Nil. Dné 17. kimovca so zapustili jezero Viktorija-Njanza in potovali vedno nadlegovani po razburjenih zamórcih ob razvóddi jezera Tanganjika v gorenjo dolino reke Wami. Prav prijazno so ga vzprejeli v Mpuapua nemški odposlanci majorja Wissmanna, državnega komisarja vzhodno-afriškega.

Dné 3. grudna leta 1889. dospela je vsa ekspedicija v Bagamajo ob vzhodno-afriškem obrézji. Stanley je s tem dovršil svojo nalogo. »Sedaj, paša, sva domá!« — »Dà, Bogú bodi hvala!«, odgovori Emin. Major Wissmann je dal slavnim góstom na čast veliko pojedino in po končani slavnosti je padel kratkovidni Emin prav nesrečno z mostovža na tla in se nevarno poškodoval. Po veliki skrbnosti dr. Parkejevi je okreval zopet in šel po naročilu nemške vlade pred nekoliko tedni znova v notranjo Afriko. Stanley je odpotoval z Bagamoya v Kairo prav sijajno vzprejet po egiptovskem podkralji. Na potovanji v Evropo je žél povsod izvanredno slavo, posebno v Bruselji pri kralji Leopoldu in končno v Londonu, kjer je spisal svoje potovanje, sedaj že prevedeno v mnogo jezikov, med temi tudi na češki jezik z naslovom: »V nejtemnejši Africe.« Belgiški kralj Leopold ga je imenoval za guvernerja Kongiške države. Poročil se je nedavno z bogato Angličanko in namerava početkom leta 1891. nastopiti častno svojo službo.

Stanley sicer ni mogel vzdržati Eminove vlade v ravniški pokrájini, ali za zemljeznanstvo ima velikanske zasluge, zakaj odkril je svetu v glavnih potezah Kongiško, Nilsko in Njanze-porécje. Prehodil in odkril je Kongiško dolino v vseh obrisih; ustanovil je Kongiško državo katera ima gotovo zaradi izredne svoje rodovitosti še veliko bodočnost. Prepotoval in raziskaval je po rastlinah in živalih bogato Njanze-dolino. Položil je osnovni kamen bodoči državi Njanza, katera je poleg Kongiške države njega velikansko delo. Dovršil je ogromno delo, ki mu zagotavlja častno mesto v zgodovini. Sklepam razpravo o »kralji vseh potovalcev« z njega samega besedami, postavljenimi na konec popisa zad-

njega potovanja: »Nikjer ne najdeš takó velike časti ali plačila, da bi doseglo óno nežno zadovoljstvo čutečo zavest v moži, kateri more kazati in rêči o svojem delu: Glej, danes je dovršeno delo, katero sem hotel izvršiti z vso zvestobo in poštenostjo, s krepostjo, z vso svojo sposobnostjo in s pomočjo božjo. In če Gospodar prizná, da si delo dobro in prav dovršil, je li mogoče večje plačilo nego óno svojega srca?«

Pevčevo slovó.

„Poslednjič! Kakó mi utriplje srcé!
Trenutki begóči, postójte!
Poslednjič! Le naglo vé, strune zlaté,
Poslednjo mi pesem zapójte!

Umíram. Naj! Pevce breznádejnih let,
Pač stéžka vas, strune, ostávljam,
Le s tábo, življenje, in s tábo, ves svet,
V radósti se tíhi poslávľjam.

V minulost nazaj mi uhaja spomin,
Srcá kopmenje se glási:
Mladósti, ki žil sem jo srédi planin,
Kje vi nepozabni ste čási?

V naróčji vašem moj prvi je spév
Rodil se iz duše drhtéče,
Krepkó mu odzival je v prsih odmév
Ljubezni mladóstue in sréče . . .

Hitévajo leta. In méne nakrát
Objélo je ljuto vrvenje,
In srečen poprej in brezmerno bogát
V víháno sem moral življenje!

Ničesar tedáj nisem nesel s sabó
V svetóvne prostráne samije:
Srcé le, za dom in za národ gorkó,
Srcé le in — žar poezije!

Zapél sem. Kakó je, vé, strune, vaš glás
Prilégal se našemú svétu!
Med ljudstvo je zvénel, do mesta in v vás,
Da cvet bi izvabljal pri cvétu . . .

A národ, moj národ, uméval me ni.
Budil sem na delo ga, blázil.
Do vzórov sem pevec mu kazal poti,
V plačilo me svet je — sovražil!

Pozabljen sem, — Tího, spomini! Bolést
Budite mi v duši s pravljico,
Bolést, ki ne zmaga je niti zavést,
Da voljno trpel sem — krívico.

Umíram. Naj! Pevce breznádejnih let,
Pač stéžka vas, strune, ostávljam,
Le s tábo, življenje, in s tábo, ves svet,
V radósti se tíhi poslávľjam.

Zdravstvújte mi! Z Bogom! — A, strune zlaté,
Vas ljubil v življenji sem ráno,
Vas ljubím do kónca . . . Mirite srcé —
Potém odpočijete z máno! . . .«

L. A.

